

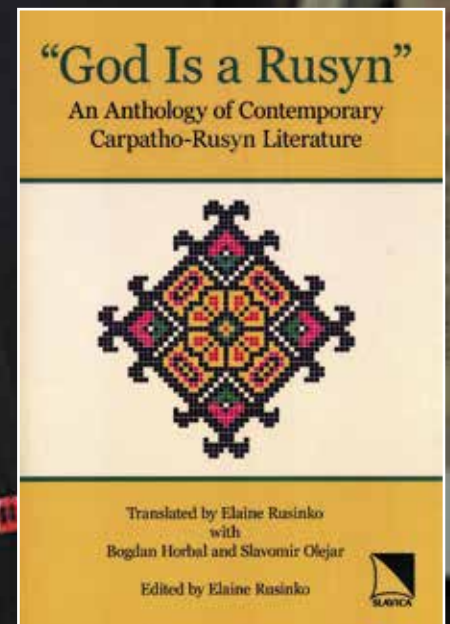
РУСИН

www.rusynacademy.sk

RUSÍN r. XXIX, č. 5 / 2019

• Вызначна учена-літераторка, котра ся занимає русиньсков літературов і перекладатъ ю до англїцького языка – Асоц. Проф. Др. Елейн РУСИНКО із США. Є едіторков антології сучасной карпаторусиньской літературы „Бог є Русин“, котра вышла в англїцькім языку (2011). Фотка: Jeremy Rusnock (Руснак).

КУЛТУРА • ЛІТЕРАТУРА • ЯЗЫК • ІСТОРИЯ

• Стрїча президенткы СР Зузаны Чапутовой з репрезентантами культурно-сполоченських і церьковных органїзацій, культурных і научно-педагогїчних інштїтуцій Русинів на Словакїї ся одбыла 12. 9. 2019 в СНМ – Музею русиньской культуры в Пряшовї. Перед музеєм главу штату привїтала нова директорка ПгДр. Люба Кралєва, ПгД.

• На стрїчі з президентков СР ся вела дїскусїя о актуалных проблемах Русинів на Словакїї. Ёї участниками были: представителї Русиньской оброды на Словакїї, молодежной органїзації молоды.Русины, Общества св. Іоана Крестителя, Театру А. Духновича, Інштїтуту русиньского языка і культуры ПУ і русиньских масмедїй. На стрїчі взяли участь тыж герці ТАД і штуденты русиньского языка ІРЯК ПУ. Участником дїскусїї був і председа Пряшївского самосправного края ПаедДр. Мілан Маєрскї, ПгД.

Мгр. Зденка ЦТРЯКОВА, ПгД., Пряшівська універзіта в Пряшові, Центр языків і культур народностных меншын, Інштітут русиньского языка і культуры

Презідентка СР Зузана Чапутова на стрічі з Русинами

12. септембра 2019 одбыла ся про Русинів вызначна подія. По першыраз в історії самостатной Словацькой републіки глава штату пришла меджі Русинів і з інтересом провела діскусію з представителями русиньских організацій і інштітутцій.

Стріча президентки Зузаны Чапутовой і русиньских представителів ся одбыла в просторах СНМ – Музея русиньской культуры в Пряшові і за участі репрезентантів Пряшівского самосправного края. Такыма стрічами з репрезентантами народностных меншын, президентка Зузана Чапутова практично зачала реалізовати свою ініціативу, в рамках якої загорнула до своєї агенды президентки і агенду народностных меншын. Єдним з ей першых кроків у тій ініціативі было сформованя порадного тіму про вопросы народностных меншын. На першій особній стрічі з представителями русиньской народностной меншыны было отвореных дакілько ключовых тем, котрыма Русины на северыході Словакії жыють. В многім іде о темы, котры суть сполочны про цілый Пряшівський край, суть го неприязны (главно фінанчны) условия, котры нутять людей одходити за роботом і достойным жывом далє на запад і самособов в дослїдку того має тота сітуація вплив на іншы аспекты, котры траплять представителів народностных меншын – асімілацію ці вылюднёваня сел і меншых міст, котры бы могли і мали быти утримователями автентічної містной культуры. Президентку представителі Русинів на Словакії далє інформовали о ставі русиньского народностного школства, котрого абсенція представляє про Русинів найвекшый і найосновнішый проблем. Бісіда была і о нюансах високошкольского навчаня русиньского языка і робочіх можностях абсолвентів русиньского языка в економічно слабых регіонах северыходной Словакії. Але была бісіда і о успіхах русиньского руху, о актївітах, успішних проектах, о підвишующій ся тенденції народного усвідомлїня і з тым звязанє підвишования штатїстїчных даных у списованю жытельства Словацькой републіки по році 1989 і о ентузіазмі молодых людей далє розвивати русиньску культуру, язык і цілый русиньський рух в демократічных условиях своєї родной державы – Словацькой републіки. На конець увєла Зузана Чапутова: „Тїшить ня, же суть меджі Русинами люде, котры дають велику енергію до розвитку русиньской культуры і языка. Так, як єм обіцяла, хочу быти президентков про вшыткых жытелів Словацькой републіки, то значить і про членів народностных меншын. Буду підпоровати старостливість о нашу сполочну культурну дідовизну, котра є така розмаїта і збогачує нас вшыткых. Постарам ся, там де буде може з моєї позїції помочі, або на што буду мочі вплинути, так зробити.“

Фото: Інж. Йозеф Конєчні, СНМ – МРКУ Пряшові

ОБСЯГ

Мгр. Зденка ЦТРЯКОВА, ПгД.: Презідентка СР Зузана Чапутова на стрічі з Русинами	1
Асоц. Проф. Др. Патріція Анна КРАФЧІК: Перше нас заінтересовало ей призви́ско – Русинко, потім ей робота	2
Assoc. Prof. Dr. Patricia Ann KRAFCIK: It was her name „Rusinko“ that first attracted us, then her work	3
ПгДр. Марія МАЛЬЦОВСКА: Творы Александра Павловича суть надміру актуалны про сучасника	5
Мгр. Петро МЕДВІДЬ: Народностный выбор не схвалив оцінку за roky 2017 аж 2018. Українці не респектовали окрему русиньску меншыну	7
Мгр. Штефан СУХЫЙ: Путованя за словом	9
Мгр. Валерій ПАДЯК, к. н.: Закладины реалізма у карпаторусиньській літературі и творчость лемківского драматика Г. Гануляка	12
Мгр. Міхал ПАВЛІЧ, ПгД.: ПОЗДРАВЛІНЯ РУСИНІВ на рік 219 ч. 5	13
Меланія ГЕРМАНОВА: Вернутый дарунок, Найдуюшок, Пияцька балада	13
Марія ШМАЙДОВА: Боцан, жабкы і коровкы	14
Квета МОРОХОВІЧОВА-ЦВИК: Думкы і тужбы: Небо повне звїзд, Мати, Дїдів дзвін, Пахоты материной душкы, Як жыва вода, Непричесаны думкы, Подоба хліба	15
Штефан СМОЛЕЙ: Тяжкый жыво́т: Материна сповідь	17
Выголошений 6. Літературный конкурз Марії Мальцовой	20
ПгДр. Марія МАЛЬЦОВСКА: Автор русиньских учебників	24
ПгДр. Марія МАЛЬЦОВСКА: Актївний потомок славных Бєскїдів	25
Проф. Др. Іван ПОП, др. н.: 100-роча знамого ватварного умельца Словакії – О. Дубая	28
Мгр. Міхал ПАВЛІЧ, ПгД.: Вышла пята тогорічна книжка АРК в СР – 3 нами Бог	29
Мгр. Петро МЕДВІДЬ: Першорепубліковы студентьскы общества в діаспорі	29
Богдан ГОРБАЛЬ: 90 років од заложїня першой філії будучого Лемко-Союзу в США і Канаді	31
Іван ПОП: 160 років од народжїня Євменія Сабова	32

Перше нас заінтересовало ей призвіско – Русинко, потім ей робота

(З НАГОДЫ 70. НАРОДЕНИН ЕЛЕЙН РУСИНКО)

Перше, што нас на ній заінтересовало, было ей призвіско – Русинко. Кедь сьме ся з професором Павлом Робертом Магочієм зберали заложыти в році 1978 Карпаторусинський научный центр, контактова-ли сьме посередництвом часопису *Carpatho-Rusyn American* (Карпаторусинський Американ) потомків карпатыськых Русинів і шпеціалну позорность сьме веновали потомкам тых з них, котры ся хотіли о своїм походжіню дізнати веце. В році 1988 сьме в програмі каждорочного конгресу Америцькой асоціації про розвиток славянськых штудій (American Association for the Advancement of Slavic Studies – AAASS; в сучасности Асоціація славянськых, выхоевропскых і евроазійскых штудій/Association for Slavic, East European, and Eurasian Studies – ASEES) збачили сьме мена і призвіско Елейн Русинко. Презентовала реферат о російській модерністичній поезії і професор Магочій ня попросив, жебы ем ішла до даной секції і спознала ся з нёв, што ем і зробила.

А звышок дакотры уж знате – наша сполочна історія ся зачала писати, кедь ся Елейн проявила як дуже добрый научный робітник в области карпаторусиньской літературы і културы, як барз добрый педагог і ужасна приятелька. Тота Русинка, котру сьме обявили в році 1988, написала першу одборну публікацію о історії карпаторусиньской літературы в англійськым языку – *Straddling Borders: Literature and Identity in Subcarpathian Rus'* [Над границями: Література і ідентичность у Підкарпатыській Русі; University of Toronto Press, 2003]) і далшу книжку з назвов „*We Are All Warhol's Children: Andy and the Rusyns* [„Вшыткы сьме Варголови діти“: Енді і Русины; The Carl Beck Papers, University of Pittsburgh, 2012]), засновану на подробинім баданю о Енді Варголови. А у своїй научній роботі продовжує і дале. Вшыткы ей статі мож найти на: <https://umbc.academic.edu/ElaineRusinko>. Од часу, коли в році 2018 одышла з позиції доценткы російского языка і літературы на Мерілендській універзіті на пензію, має веце часу на докончіня работ о наших людех.

Хто властно Елейн Русинко є? Она і ей судьба суть подобны многым з нас, котрых дідове і бабы перед Першов світовоу войнов імігровали до Споеных штатів Америки. Елейн ся народила **7. августа 1949 року** в містечку Колдейл (Coaldale) в северовыходній части Пенсілванії, де ся здобывав антрацит, і выростала в Самміт Гілл (Summit Hill) у штаті Пенсілванія. Вшыткы ей стары родічі были карпатыськы Русины. Родічі ей отця походили із северного Земпліна (з Чертіжного і Владычі) а роді-

чі ей матери были з Польска (Мощанця і Суровіці). Обидвоми дідове робили в углёвых банях. Елейн їх але не зазнала, бо еден із них умер на отрову газом, кедь мав Елейнин отець десять років, а другый почас Другой світовоу войны внаслідку баньского нещастя. Такы трагічны судьбы были у наших баників нормалны.

Елейнина родина ся потім перестіговала до штату Меріленд недалеко Вашингтону, де сі ей отець нашов роботу по тім, як 30 років робив у антрацітовых банях. Родина ходила до грекокатолицькой церькви (в США называной „візатійсков“ католицьков), слухала службу Божу в церьковнославянськым языку і ославлёвала Вілію на Рождество, як і посвячания кошиків з їдлом на Великдень (традіції, котры дотримує доднесь), што было нормалнов частёв сучасного жывота.

Од своёй мамы, котра ю выховала в карпаторусиньскых традиціях, як і од церькви ся дізнала, же є з русиньской родины. Читала і выдання *Карпаторусиньський Американ*, котре сьме ведно з професором Магочієм од року 1978 выдавали в рамках діяльства Карпаторусиньского научного центра, і так собі усвідомлёвала походжіня і ідентичность своёй родины. Але аж потім, кедь ся стала єднов із найактивнішых і найсвідомішых членів нашой „родины“, набыла рішучость оддати ся академічному і науковому штудію нашого народа.

Кедь сьме Елейн у році 1988 обявили, робила на баданю російского поета Николая Гумілева і мала уж о нім написаных дакілько статей. Але з наближаючим ся розпадом Советського союзу і отворінём літературных архівів уж были одповіджены вопросы, котры собі в рамках баданя о Гумілевоу становила. Збагла, жебы ся мала у своїй академічній роботі пустити іншов путёв. Розговор із професором Магочієм, почас котрого ей розповідав о русиньскых писателях пишучіх по російськы, був про Елейн важным катализатором і інспіровав ю зачати баданя в области карпаторусиньскых штудій. Професор Магочій ей повів, же в основі на роботу в тій сфері є добрі приправена (враховано літературы поетів, як наприклад Андрій Карабелеш) і закликав ю на Торонтську універзіту, жебы зреалізовала баданя в ёго книжніці. Елейн меджічасом пришла на то, же потребує доповнити інформації з области карпаторусиньской історії і културы, што із потішінём зробила.

Елейнине баданя принесло далшы вопросы, на котрых зачала важно робити. Встановила напри-

клад, же і наперек тому, же дакотры карпатськы Русины писали по російскы, іншы по українськы і далшы зась в русиньскых діалектах, не мали можность пробадати свою властну літературу з новодобого критичного угла погляду. Єдину літературну історію і критику карпаторусиньской літературы і культуры, котру нашла, была написана з української перспективы. Як літературный научный робітник ся заміряла на то, жебы дану сітуацію направила. В тім часі (90. роках 20. стороча) ся постколониальный приступ у світі літературной критики успішно поужывав і Елейн порозуміла, же бы ей міг дати рамки про похоплія того, яку вартость має русиньска література. По дакількох роках баданя і писаня выдала вызначну штудію *Straddling Borders* (Понад граніці), в котрій постколониальный приступ апліковала на інтерпретацію русиньской літературы і літературной історії. В тій публікації указала, як постколониальный приступ фунгує в русиньській літературі. Тота робота дала новий цінный погляд на дану літературу як інструмент вздору к доміантным славянськым културам, котры карпатськы Русинів вытисковали на задній план. Поужытём того приступу Елейн у своїй аналізі демонштровала, же русиньска література – няй была написана в будьякім языку – є унікатна і має свою властну ідентичность, достойность, престіж.

Елейн нам зачала помагати з приправов секції заміряной на русиньску літературу і культуру почас славянськых академічных конференцій, каждорочно організованы в США, а на многих із них взяла активну участь. І вдяка ній ся заграничны науковці з

іншого славянського середовиска ці традиції дізнали о карпатськых Русинах. І надале писала на тоту тему і часто ся замірєвала на конкретных писателів, враховано ей облюбленой Марії Мальцовской. В рамках русиньской культуры ся ей бадательський интерес пересунув на Енді Варгола, главно на тоты припады, кедь іншы науковці неправильно ідентифіковали ёго родинне походжіня. Елейн писала і публіковала в інтересі высвітліня того діла і потім ся пустила до баданя Ендієвой матери Юлії. Пришла на то, же жывот Юлії Варголовой є про карпатськых Русинів, котры імігровали до западной Пенсільванії, добрым прикладом про дану проблематику. Тій темі ся оддала і бадала іміграчны записы, родостромы і розговоры з членами Варголовой родины, позерала відеа, котры сам Енді о своїй матери накрутив і котры ся заховали в Музею Енді Варгола в Піттсбургу. В тых відеах говорить Юлія русиньськым діалектом родного села Микова, а Енді – сын карпаторусиньскых імігрантів – ей одповідать в англійськым і русиньськым языку. Елейн скоро докончила роботу над жывописом Юлії Варголовой. Складать мозаїку, одзеркалюючу і минулость ей вастной родины, котра емігровала зо своєю карпаторусиньской домовины – дашто, што є правдиве і о многих з нас.

А мы Тя, Елейн, з нагоды Твоїх 70. народенин сердечно поздравляеме праві у духу братства, приятельства і нашого сполочного карпаторусиньского походжіня і vzdаєме почливість Твоїй матери, котра Ті вскіпила любов к нашій культурі, як і ку вшыткым тым, котрых єсь на своїй пути іншпировала. На многая і благая літа!

Assoc. Prof. Dr. Patricia Ann KRAFCIK, The Evergreen State College, Olympia, USA

It was her name „Rusinko“ that first attracted us, then her work

(ELAINE RUSINKO: ON THE OCCASION OF HER 70TH BIRTHDAY)

It was her name that first attracted our attention “Rusinko.” Professor Paul Robert Magocsi and I, having established the Carpatho-Rusyn Research Center in 1978, had been reaching out to descendants of Carpatho-Rusyns through our newsletter, the *Carpatho-Rusyn American*, and we were watchful for the descendants of Carpatho-Rusyns who might appreciate learning about their ethnic background. We saw the name “Elaine Rusinko” in the program booklet at the 1988 annual convention of the American Association for the Advancement of Slavic Studies (now called the Association for Slavic, East European, and Eurasian Studies or ASEES). She was presenting a paper on modernist Russian poetry, and Professor Magocsi asked me to go to her panel and meet her. I did.

The rest is history our history together as Elaine has emerged as one of the outstanding scholars in the

area of Carpatho-Rusyn literature and culture, as well as a fine lecturer and a wonderful friend. This “Rusinka” whom we discovered in 1988, went on to write the first scholarly history of Carpatho-Rusyn literature in English (*Straddling Borders: Literature and Identity in Subcarpathian Rus'* [University of Toronto Press, 2003]), and her subsequent in-depth research on Andy Warhol led to yet another book, entitled *“We Are All Warhol's Children”: Andy and the Rusyns* [The Carl Beck Papers, University of Pittsburgh, 2012]). Her excellent scholarly work continues to this day. All of her articles are available at <https://umbc.academic.edu/ElaineRusinko>. Retirement in 2018 from her position as Associate Professor of Russian language and literature at the University of Maryland has now provided her the extra time she needs to complete even more work for the sake of our people.

But who is Elaine Rusinko? In many ways, she and her story are typical of so many of us whose grandparents immigrated to the US prior to World War I. Elaine was born in 1949 in Coaldale, Pennsylvania, a small town in the anthracite coal region of northeastern Pennsylvania, and she grew up in Summit Hill, Pennsylvania. Her grandparents were all Carpatho-Rusyns. Her father's parents were from the Zemplín region of eastern Slovakia (Čertižne and Vladyč [Vladiča]) and her mother's parents were from the Polish side (Moshchanec [Moszczanec] and Sorovycja [Surowica]). Both of her grandfathers worked in the coal mines. She never met them because the first died from poisonous gasses when Elaine's father was ten years old, and the second died during World War II as the result of a mine accident. Such tragic destinies were commonplace among our people who were mine workers.

Elaine's family eventually moved to the state of Maryland close to Washington, D.C., where her father found employment after working for 30 years in the anthracite mines. The family attended a Greek Catholic Church (called "Byzantine" Catholic in the US). She heard church services in Church Slavonic, and it was simply a normal part of life to celebrate Christmas Eve with the Rusyn *velija* and to get baskets blessed at Pascha traditions which she continues to this day.

From her mother who nurtured within her these Carpatho-Rusyn traditions and from the Church, she understood that her family was "Ruthenian," and she read the publication of the Carpatho-Rusyn Research Center which Professor Magocsi and I published from 1978, the *Carpatho-Rusyn American*. Thus, she was aware of her family's ethnic identity, but mainly in a familial way. It was only after she became one of our more intensely and ethnically-aware Carpatho-Rusyn "family" that she became empowered to devote herself to an academic and scholarly study of our people.

When we found Elaine in 1988, she had been pursuing research into Russian poet Nikolai Gumilev and had already written several articles about him, but with the impending end of the Soviet Union and the opening of literary archives, the questions she had been pursuing vis-à-vis Gumilev were answered and she felt that she needed a new direction in terms of her scholarly work. An important catalyst inspiring Elaine to pursue research in Carpatho-Rusyn literary studies was a conversation with Professor Magocsi, during which he introduced her to Rusyn writers who wrote using the Russian language. He suggested that she was already equipped to work on this topic, including, for instance, the literature of such poets as Andrii Karabelesh, and he invited her to the University of Toronto to pursue research in his library. Elaine discovered along the way the need to fully educate herself in Carpatho-Rusyn history and culture, and this she did energetically.

Elaine's research raised more questions and her significant work began in earnest. She discovered, for instance, that while some Carpatho-Rusyns wrote in Russian, some in Ukrainian, and some in their Rusyn

dialects, Carpatho-Rusyns had not had a chance to scrutinize their own literature from a modern critical perspective. The only literary history and criticism of Carpatho-Rusyn literature and culture she found was from a Ukrainian perspective. As a literary scholar, she aimed to address and rectify this situation. At that time, in the 1990s, the post-colonial approach was being employed successfully in the world of literary criticism, and Elaine grasped that this approach could provide a framework for understanding the value of Rusyn literature. After some years of research and writing, she produced a major study, *Straddling Borders*, applying the post-colonial approach to an interpretation of Rusyn literature and literary history. In that book, she demonstrated how the post-colonial approach operates for Rusyn literature. Her work has provided a new and valuable perspective on the literature viewing it as an instrument of resistance to the dominant Slavic cultures pressing down on Carpatho-Rusyns. Using this approach in her analysis of Rusyn literature, Elaine has demonstrated that Rusyn literature in any of its language is a unique literature with its own identity, dignity, and prestige.

Elaine joined us in helping to organize panels and participated in many panels on Rusyn literature and culture at the major annual Slavic scholarly conventions in the US, helping to make Carpatho-Rusyns known to international scholars of other Slavic histories and traditions. She continued writing on the subject, focusing often on individual writers, including the beloved Maria Mal'tsovska. In connection with Rusyn culture, she moved into research on Andy Warhol, particularly when other researchers erroneously identified his family's roots. Elaine wrote and published to clear this up, and then she undertook research on his mother Julia. She found that Julia Warhola and her experiences provide a particularly revealing window into the Carpatho-Rusyn immigrant experience in western Pennsylvania. She has now immersed herself in the subject of Julia Warhola, studying immigration records, genealogies, interviewing Warhola family members, viewing videos which Andy himself made of his mother and which are preserved in the Andy Warhol Museum in Pittsburgh. In those videos, Julia speaks in her Rusyn dialect from her native village of Mikova, and Andy the son of Carpatho-Rusyn immigrants responds to her using both English and short Rusyn phrases. Elaine has almost completed work on her biography of Julia Warhola. Out of bits and pieces, she is putting together a puzzle which reflects her own family's history of immigration from the Carpatho-Rusyn Homeland and this, again, is the history of so many of us.

It is in the spirit of sisterhood, friendship, and our common Carpatho-Rusyn origins, Elaine, that we greet you in this 70th year of your birth and that we pay special homage both to your mother who instilled in you a love for our culture, as well as to all who have inspired you in your path. *Na mnohaya i blahaya lita!*

Твори Александра Павловича суть надміру актуальні про сучасника

(До 200-роччя будителя Русинів – Александра Павловича.)

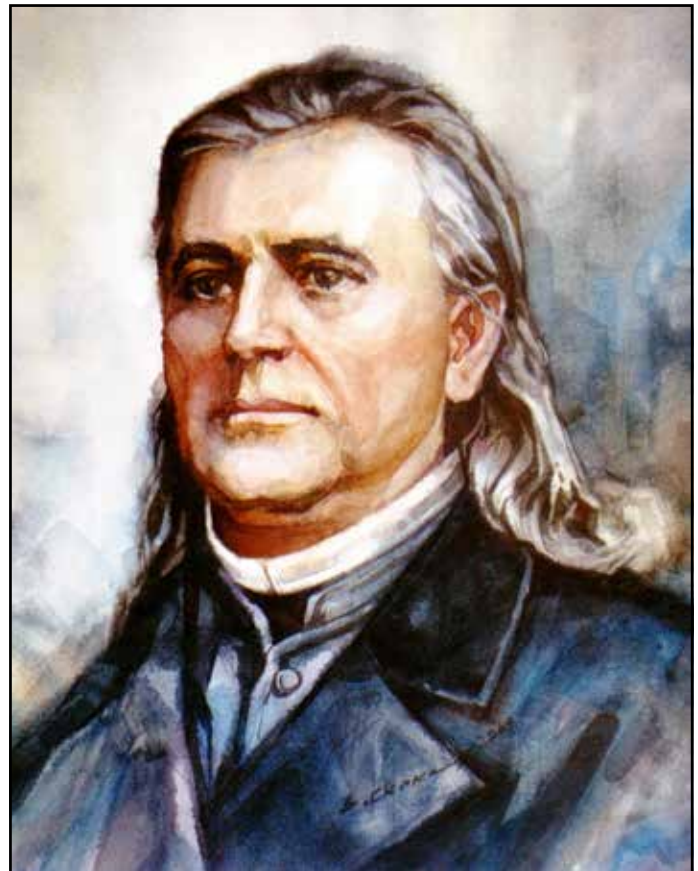
... Слово є слово. Поет ся минув, а слово зістаєть як вічний полемінь, што зогривать нашы сердца і по сто і по сто пятьдесят і веце роках. Треба сі заслужыти таку ласку, треба быти достойным такой почливости. Што то є за сила слова, яка дошкаменту розьятрює наше внутро і не дає нам спати по ночах? Сила слова великого русиньского будителя, душпаствяря, писателя, чоловіколюбця. Є то сила особности Александра ПАВЛОВІЧА.

19. септембра 1819 Александер Павлович узрїв світло світа в Шарішскім Чорнім, тогдышній Кошіцькій жыпы, днесь Бареевского окресу, як пята дітина в родині грекокатолицького священника Івана Павловича.

Спомянути сі днесь на нашого будителя, то не є лем наша повинность, то є ай радість, же такого чоловіка сьме в минулости мали. Чоловіка, **котрый у далеко тяжшых условіях свого жывота просвіщав наш народ, вчів го быти міролюбным, богобойным, а главно, быти хрїстіаном, який бы ся не мав ганьбити за своє русинство.** Тадь світ ся мінить довкола, а люде зіставають людми. На тій землі, де суть лем на гостині, мали бы пережыти змыслуповный жывот, який принесе хосен нелем їм, але і їх дітєм – своїм продовжователям, своїм потомкам. А єднов із основ утриманя свого я, є наша ідентичность, наша народна тварь. Не знати чому, але Русинів все было треба просвіщати, отворяти очі і учіти їх, хто суть. Є то великий парадокс. Але выпливать із причин, які свій студник находят в тім, же они все служыли даякому панови, а зато їх хребтова кість ся огынала подля потреби. В поточній віків міняли ся панове, а Русин все ся ниже згынав і служыв своему панови, як найліпше знав. Попритім страчав свою ідентичность, бо хотїв выжыти. Мало зіставало таких людей, які не позерали на „хліб“, але певно ся тримали свого корїня, і хоць мусили зазнати вшеліякы політичны і економічны тортуры. Тадь не треба йти далеко.

Представме собі днешню добу і каждый, хто холем дакус інклінує ку русиньскому ділу, дасть нам за правду, же наше русинство не залежить од doby, але од людей самых, од їх смілости, од їх родолюбности на народній ниві, од їх великой завзятости голосити ся тым, кым суть – Русинами...

Попробуйме ся вшыткы над тым задумати. А жебы нам было легше, обернийме ся на поезію Александра Павловича, нашого попередника, який добрі знав світ, відів додалека і шырока. Він безгранічно любив свій народ і желав му лем то найліпше. Своєв поезієв, добротінным діятельством, освітов

• Народный умелець України Василь Скакандій: Портрет Александра Павловича, акварел, 2007.

зробив вшытко, што міг за свого жывота зробити. А же жывот не мав легкый, свідчить о тім і єго біографія, факты якої сі припомянеме.

А. Павлович пережыв страстне дітинство. Як штирирічному му умерать нянько, а як девятьрічний стратив маму. Сиротьска доля го позначила на цілый жывот. Немало своїх поетичных творів присвятив якраз даній темі. По смерти матери жыє А. Павлович у своїх близких – у своїй сестры Марії, у вуйка Андрія Гладышовского, у брата Івана, у брата Осифа, священника в Комлоші (теперь Хмелєва, Бардеєвского окресу), який го найвеце підпоровав.

По скончїню польско-німецькой основной школы у Львові, вертать ся назад до родного краю, учіть ся в латиньских низшых класах бардеєвской гімназії.

Вшиткы три языки успішно опановав, окрем того, іщі ся навчів говорити і шарішськым діалектом, в якім пробовав писати.

Дале А. Павлович штудує в мадярськым Мішколці і Яґрі, де собі сам зарабляв на хліб як вихователь і учитель дітей в родині німецького доктора, а пізніше в родині грофа Сірмая. Наконєць подля родинной традиції кончить теологію в Духовній семінарії в Тырनावі. Штири роки штудій у Тырनावі дали много молодому поетови. Ту ся стрічать з ідеями Людовіта Штура, зближує ся із такыма визначныма Словаками, як: Я. Паларік, М. Гатала, Й. Вікторін, чітать роботы П. Й. Шафаріка, Маріну А. Слаковіча і іншы.

27. авґуста 1848 го О. Гаґанець высвятив за грекокатолицького священника як неженатого, пізніше був менованый архіварём і протоколістом Грекокатолицького єпископского уряду в Пряшові. Ту ся зближує з нашым великаном А. Духновічом, який мав великый вплив на єго поетічну творчость, главно в области соціалных і просвітительских мотивів. Силный вплив на нєго мала російска література, ідеї славянства він присвятив нееден свій стишок.

А. Павлович довгы роки був священником в Біловежі, де по Комлоші (днешній Хмелєвій) іщі веце ся зближыв з народныма масами, як і у Вышнім Свіднику, де вів велику освітню роботу, остро выступав проти мадярізації, пестовав у Русинів любов до свого слова, підпоровав їх матеріално, переживав за їх долю. А што главне, вірив, же раз настануть ліпшы часы, і Русины будуть щастливо жыти на зеленій планеті меном Земля. До послідніх минут свого жывота думав на свій народ, з якого вышов і якому присвятив вшиткы свої творчі силы.

Умер А. Павлович вісемдесят єден-рочный у Свіднику 25. децембра 1900 року. Похованый є при Храмі Преподобной Параскевы у Свіднику.

Треба ся нам задумати над змыслом єго жывота і творчости. Тадь є з чого выберати, є ся з чого поучіти. Кебы сьме ряд-рядом перечітовали єго поетічны творы, в кождім рядку найдеме безгранічну любов до своїх людей, знаня соціалного і психологічного ставу обычайного чоловіка, але і такзваного інтелігента. Єго творы суть надміру актуалны про сучасника. Много з тых єго творів, як **Став бідного селянина, Коли муровали Білу Маковіцю, Пісня підкарпатьского Русина, Пісня о Маковіцєграді, Інтелігентна рада, Глас Русинів, Качка, Уч на добре сына, та не буде псина, Надгробне, Прощаніє** і іншы ся стали бесцелерами меджі народом, і днесь, по довгім часі мають што повісти кождому з нас. А што найглавніше, з нашого погляду, поезія А. Павловича найвеце з русиньской будительской плеяды авторів інклінує к сучасному русиньскому языку, і хоць, правда, є в нїм много архаїзмів і іншых слов, взятых із чуждїх языків. Він ся найвеце приближыв ід свому народови. За того го люде, як і за єго творы, за добротный характер, любили і бе-

чаловали. Він небоязливо, як священник, написав:

**„Народ – владця великый,
Над всіх царів і владык,
Їго сила: віра і язык.“**

Вертайме ся к такому благодарному студникови, який гоїть і очіщує раны. Вертайме ся ку генієви русиньского народа – А. Павловичови, який цілый свій жылот пережив в скромности, в покорі і трудолюбности. Світлый приклад єго жывота няй нас наставляє к єдности духа, розуму, толеранції. Няй пробуджує Русинів з „глубокого сна“ і двигать їх самосвідомость – на великость і якость русиньского народа.

Здрой: Русиньскый народный каленарь на рік 2001, зоставителі: Михайло ГИРЯК, Александер ЗОЗУЛЯК, Пряшів: Русиньска оброда, 2000, ISBN 80-88769-24-8, с. 126-128.)

Александер ПАВЛОВІЧ

ОТЧІЗНА

**Я нещастный в чуждїм краю,
Як сирота жыю я,
Все лем о тобі думаю,
Родная земля моя.**

**Там, де Бескиды, Карпаты,
Там є моя отчїзна,
Там жыє мій отець, мати,
Сестры, братя, родина.**

**Они о ня ся старають,
Як я жыю в чуждїні,
Я за ним въздыхаю
І по стораз в годині.**

**О родная землє міла!
Розмышляю о тобі,
Твоя магнетова сила
Тягне мене ку собі.**

**Не тішать ня чуждї краї,
Їх розкошы, выгоды,
Мі на мысли горы, гаї,
В студенках свіжы воды.**

**Мілы мі, мілы Бескиды,
Де жыє мое племя,
Там, де жыли мої предкы,
Там жыти хочу і я.**

**Божє, дай скоро узрїти
Село, храм, святу церьков,
Там тобі ся помолити
За душы наших предков.**

Народностный выбор не схвалив оцінку за роки 2017 аж 2018. Українці не решпектовали окрему русиньску меншыну

В четверь, 5-го септембра 2019-го року, проходило в братіславскім владнім готелі Vôrik (на фотці) XXXIV. засідання Выбору про народностны меншыны і етнічны группы Рады влады Словацькой републіки про людьскы права, народностны меншыны і родову рівность.

Найкомплікованішым пунктом было схваліня Оцінюючої справы Выбору про народностны меншыны і етнічны группы за період років 2017 аж 2018. Проблем зробила українська і малярська меншына. Документ не перешов.

Документ робила дочасна робоча група

Цілым Оцінюючої справы о підпорі культури народностных меншын, о ставі народностного школства і хоснованю языків народностных меншын за період років 2017 аж 2018 выпрацованой на основі Штатуту Выбору про народностны меншыны і етнічны группы є моніторувати споминаны области з перспективы народностных меншын.

Оцінки были в роках 2012 аж 2016 проблематичны каждый рік. У 2018-ім році був приятый новы штатут, котрый на основі договору членів выбору за народностны меншыны змінив періодіциту того документу на двойрочный період.

Жебы выпрацовати оцінюючий документ, была на період марца аж августва 2019-го року выменована Урядом уповномоченого влады Словацькой републіки про народностны меншыны робоча група, в котрій мала каждая меншына своїх представителів. Тоты мали задачу написати оцінки за свою меншыну в трех капітолах – підпора культури, школство і хоснованя языка. За русиньску меншыну підпора культури і хоснованя языка обробив **Петро Медвідь**, тематіку ставу русиньского школства написала **Люба Кралєва**.

Русины мали найдетайльніше оброблены темы із вшиткых тринадцятх народностных меншын, кедь в цілім документі, котрый мав 157 сторінок, русиньска часть была на 37-ох сторінках. Но цілкова кількість сторінок ся іщі буде мініти, бо малярська меншына хоче свою часть доповнити.

Урядніцький алібізм

Хоць на документі робило велике множество людей цілы місяці, Оцінююча справа наконець выбором не перешла. Мало то дві причіны.

Почас приготовлєваня документу мала ціла ро-

боча група можность відіти окремы части Оцінюючої справы, і могла давати припоминки авторам з інших меншын. Припоминки односно своїх текстів мали членове группы за русиньску і українську меншыну. Покля представителі Русинів оправили дакотры формулації в тексті о своїй меншыні так, жебы не робити проблеми з приятём комплетного тексту, **Павел Богдан**, котрый писав документ за Українців, єдночасно є і членом выбору за українську меншыну, **жадны оправи у своїм тексті не хотів зроби, хоць з русиньского боку ішли припоминки.**

В части о українській меншыні ся цілый час порушовав правный статус. **Богдан дакілько раз в документі пише о Русинах-Українцях, о русиньско-українській культурі, населію, намісто того, жебы писав о ставі в трех споминаных областях за українську меншыну. Не решпектовав тым факт, же на Словакії суть узнаны дві окремы народностны меншыны.**

Уряд уповномоченого ся ку сітуації поставив дакус алібістично. Представителі Русинів были інформованы, же уряд не годен засяговати до „авторьского тексту“ Павла Богдана. Покля го не змінить сам, не дасть ся ніч робити. Уповномочений про меншыны **Ласло Буковскый** хотів сітуацію вирішити тым, же в документі буде вступ, в котрім ся пише: *„Не був досягнутый консензус в способі записованя української меншыны в части, котра ся занимає українсков народностнов меншынов. Ёй автор членів української меншыны на дакотрых місцях называє „Русины-Українці“.* Маю за то, же **Словацька републіка визнає дві окремы народностны меншыны, а то русиньску і українську.**

Документ выбор не прияв

Петро Медвідь і Мілан Ян Піліп, котры суть представителями русиньской меншыны як членове народностного выбору, в діскусії ку пункту о схваліню оцінки за роки 2017 і 2018 выступили з тым, же не можуть голосувати за пріятя такого документу, кедьже не решпектує правный статус, в рамках котрого ествують дві окремы меншыны.

Русины дали ясний сігнал, же то беруть і по 30-

їх роках як українізацію, однароднёваня Русинів, што ани Конштитуція Словацькой републіки не доволує, а окрема іншого ся тым порушують і меджінародны документи, котрых є Словакія сігнатарём. Конкретно Рамковий договір на охрону народностных меншын і Европску харту регіональных або меншыновых языків.

Представитель Українців Павло Богдан ся запоїв до дискусії з тым, же Русины і Українці суть єден народ. Жадав кликати науковы круги, котры бы то потвердили. Споминав, же і „український націоналіста Степан Бандера мав записане в роднім листі, же є Русин.“ Доконця высловив думку, же „хто ділить український народ на Русинів і Українців, чинить тяжкий грїх“. По Богдановых высловах членове вибору за русиньску меншыну апеловали так на членів вибору за народностны меншыны, як і на членів за штатну справу і самосправу, жебы не голосовали за такый документ. Звідали ся членів вибору, ці бы голосовали за текст, котрый бы понижовав їх народ на уровень части іншого народа.

Голосованя наконець было успішне про Русинів. За текст заголосовало лем 11 участных, што не стачило на пріятя документу. Не заголосовали ани дакотры представителі штатной справы. Якбач перший раз ся поставили одкрыто за Русинів своєв позицієв при голосованю. Интересным фактом є, же ани Українці не заголосовали за.

Діпломатічна перерва і проба о схваліня

По неуспішнім голосованю председа вибору, котрым є уповномочений Ласло Буковський, выголосив перерву. Уряд уповномоченого мав намагу здобыти підпору про схваліня документу, кедьже на нїм робило много людей і суть в нїм цінны інформації, котры говорять о тїм, як окремы меншыны відать свою сітуацію. З того пак може выходити і при далшых меншыновых політіках.

Русины розуміли намазі уряду, но жадали доповнити текст так, жебы за нєго годны были заголосовати. Генерална директорка Секції меджінародноправной, конзуларной і крізового менежменту Міністерства заграничных діл Словацькой републіки **Барбара Ілкова** ся таксамо высловила, же не буде голосовати за документ, котрый не решпектує домашню легіслатіву і межінародны документи, котры має Словакія.

Зато было запропоноване, же до вступного тексту ся дасть цїтація з Конштитуції Словацькой републіки, конкретно Друга глава, Ст. 12, абзац 3: „**Каждый має право слободно вирішовати о своїй народности. Закажує ся будьяке вмїшованя до того вирішованя і вшыткы способы натиску, якы ведуть к однароднёваню.**“ Тым бы ся ясно вказало на український текст, котрый того порушує.

Не помогло

По перерві ся дале продовжовало в дискусії о доповненім текстї. **Павел Богдан остро выступив проти доповніня тексту цїтацієв з конштитуції.** Аргументовав, же они никого насилно не однароднюють і знова кликав по науковых кругах, жебы доказали вибору, же Русины не ествують. Богданови ся дістало одповіді од **Барбары Ілковой** із резорту загранича і **Владиміра Доляна** з Унії міст Словакії. Вызвали го, жебы дотримовав межінародны документи і конштитуцію. Тым была дискусія закончена.

Ку другому голосованю наконець не дішло. Буковський акцептовав пожадавку мадярской меншыны, котра не додала до встановленой даты свій комплетный текст, і жадала, жебы го могли загнати до понедїлька, 9-го септембра 2019. Іншак бы оцінка мадярской меншыны в документї хыбовала. Выбор ся доїднав, же голосовати ся буде per rollam тот тыждень.

Учебник є у фіналній верзії

Марія Прекоп, генерална директорка Секції народностной і інклузивной освіти, котра є під Міністерством школства, науки, баданя і шпорту Словацькой републіки, знова інформовала о сітуації односно приготовлєваного учебника **Познакомте ся, народностны меншыны (Zoznámte sa, národnostné menšiny).**

Учебник, із котрого ся будуть школярї учіти о меншынах, був таксамо на попередніх засіданях вибору остро критізований русиньскыма представителями, але і членами далшых меншын. Проблематічны части публікації ся мали переробити. **Русины обертали позорность главно на части, котры до учебника протисла українська меншына, або такы, котры выкликвали предстavy, же Русины і Українці суть єдно населіня в Словацькій републіці.**

Прекоп на засіданю інформовала, же учебник є у фіналній верзії. Перед тым, як піде до друку, заженуть го членам вибору, жебы могли остатній раз сконтролєвати тексты. Ці были сповнены вшыткы пожадавкы русиньской меншыны, членове вибору ся дізнають, аж кедь їм буде загнаний текст.

Списованя і навчаня русиньского языка на середніх школах

На засіданю вибору была і презентація **Людмілы Іванчіковой** із Штатістичного уряду Словацькой републіки односно списованя населіня, котре ся одбуде у 2021-ім році.

Членове вибору ся ани на тїм засіданю не дізнали, яким способом ся буде списованя робити, якы

будуть вопросы, ці припадно буде мож записати собі дві народности, проти чого суть представителі русиньской меншыны, а нелем они. Конкретны інформації о рішіню Штатістичного уряду СР односно споминаных тем будуть публікованы поступно в місяцях септембер аж децембер 2019-го року.

Потішующов інформацієв про русиньску меншыну было, же од 1-го септембра 2019-го року є схвалений навчалный штандарт про навчання русиньского языка на середніх школах. Інформовала о тім **Марія Прекоп** з резорту школства. Обсяговый і виконностный штандарт є документ, котрый подля новых правил вычеряв тзв. основы, які были хоснованы в минулости. Штандарт про навчання русиньского языка на середніх школах выпрацював **Марек Гай**, робітник Методічно-педагогічного центра в Пряшові. Без того документу не мож зачати учіти предмет русиньскый язык в школі.

Русины жадають одповідь од директора СНМ

На засіданю выбору в пункті Розлічне **Мілан Ян Піліп** одкрыв і тему вольбы директора Словацького народного музея – Музея русиньской културы в Пряшові.

Новов директорков по успішнім абсолвованю конкурзу ся стала од 1-го августу 2019-го року ПгДр. Люба Кралёва, Пг.Д. Округлый стіл Русинів

Мгр. Штефан СУХЫЙ, Снина

Путованя за словом

(110 років од народжіня (19. 9. 1909) і 25 років од смерти (15. 5. 1994) писателя і культурно-освітнього діятеля Василя Зозуляка

Уж ту были і щі прийдуть многы, абы одкрывали новы і далшы взаємности **чоловіческого слова**, яке возникаючі в нашій душі при властнім зроді ставать ся незалежным од нас і жые якбы своїм властным животом. Скоротити, присвоїти го собі і здомашніти натілько, абы мі служыло, пробовали генерації і єднотливіці, але выслідкы тых снаг, правду повісти, были барз неєднотны.

Нарабляти із словом – то є велика одповідность, бо кедь оно, зроджене в зданливій тихости мысли, высловить ся наголос, або ся напише, знає притулити нашу душу, але ей ай любити. Зато одповідность за слова часто зацтыковали. Бояли ся праведности слова, а не є тому інакше ай в днешні дні. В літі, в році 1964 молоды авторы, котры тогды не выдали властну книжку (а подаєдны не мали за собов іщі властной часописной публікації), зышли ся єдного дня у містности пряшівского українського видавательства на Масаріковій уліці, чісло 1, на першім

Словеньска не атаковав выбратя Кралёвой на функцію директоркы, ани професіональність одборників у комісії. Но написав писмо генералному директорови Словацького народного музея **Браніславови Панісови**, в котрім **жадав высвітлити, чом в комісії не був ани єден представитель русиньской меншыны, причім меншыны мають право вирішувати о вопросах**, котры ся їх дотуляють як подля словацькой легіслативы, так і подля меджінародных документів.

Паніс одповів русиньській платформі, же комісія была зроблена з одборників, і єго інштіуція не має жаден обовязок, котрый Русины в писмі споминали.

Выбор на жадость русиньских представителів прияв документ, в котрім знова жадать Паніса, жебы выяснив писемно, як ся односить Словацькый народный музей (в ділі конкурзу на директора русиньского музея) ку статі 12, абзац 1, параграф f Европской харты регіональных або меншыновых языків, і ку статі 15 Рамкового договору на охрону народностных меншын. Тоты документи ясно говорять, же при таких конкурзах бы мали быти і членове меншыны, котрій інштіуція належить.

Директор має обовязок одповісти до 30-єх днів од доручіня документу, котрый го на одповідь вызывать.

штоку, де вшиткых чекав Іван Мациньскый. Може був нетерпезливый, як мы, бо чекав сердечно на то, який уроджай до літературного газдівства му принесуть новы челядниці. Од того часу наші стрічі были розпланованы рівномірно по 4-5 раз до рока, але місце сходжіня ся перенесло до готела Сігорд недалеко Пряшова, де сьме нераз побыли і по два дні. Із тых стрічань в 1966 році зродив ся зборник поезії семох молодых поетів – *«Пригорці весни»*. Зато од того часу молоды авторы были кликаны до Руського дому на засіданя писательской секції. Там ем попершыраз відів Федора Лазорика, Михайла Шмайду, Василя Зозуляка, Юрка Бороліча...

З цілою той плеяды, котра ся літературно формовала і розвивала в другій половині штиридцятых і потім у пятьдесятых роках (позн. ред.: 20 стороча), выникали в діскусіях Лазорик, Зозуляк і Мациньскый. Найдовше сьте могли слухати Лазорика, який мав велике гуморне обдарованя. Кедь

когось із колегів хотів висміяти, наісто, же ся му то ай подарило. Нихто перед ним не був обплоченый так, же го минув острый язык старого барда. Быв ем свидком того, як подаедным молодым „вытяг“ слызы із очей, а старшых колегів пера доганяв ку зуфалым машкарам од захватів злости. Не дово- лёвав сі таку словну еквілібрістіку лем ку єдному, а тым був Василь Зозуляк. Народный тон, яким Федор Лазорик насолоджовав слухательство, быв абсолютно чужий Иванову Мациньскому, котрый такы бісіды в дусі народного розповідательства поважовав за тон недостойный писательских уст. Мациньский при анализованю стишка або прозы, ся намагав быти аналітиком екстракласы, який у текстї находить технічны і умелецькы средства ёго впливу на читателя, але помагав собі і історичныма, як ай фолклорныма навязностями твору.

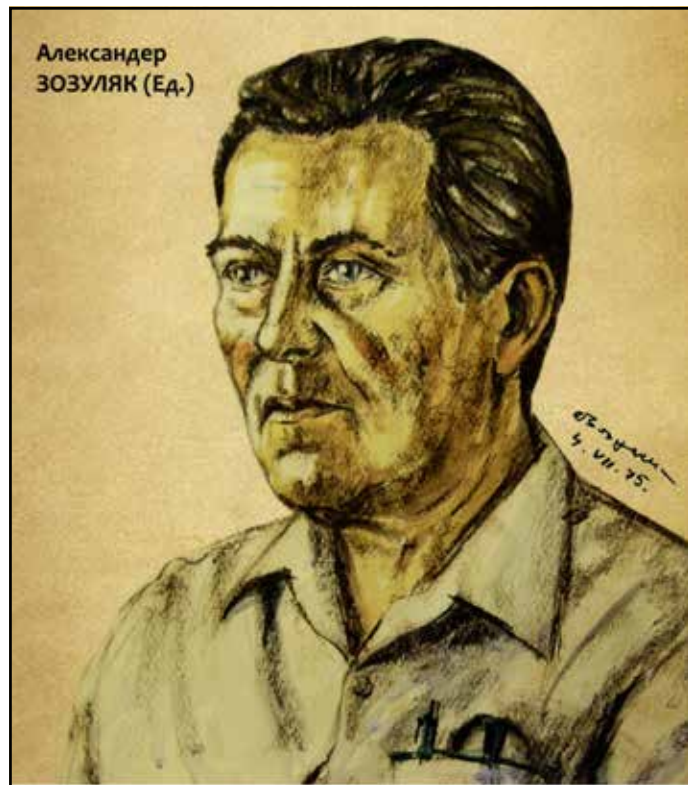
А тот третій із „святой тройці“, як їх, благой памя- ти старшых колегів, доволю собі поменувати. Який же був **Василь Зозуляк** у наших сполочных взы- емностях? Якось найскорше зріс ем ся із ним, хоць цігартлёв знав понукнути і Федор Иванчов, котро- му-м до редакції *Дуклі* носив свої стишкы-страшкы, бо даколи справды страшили модерностёв за каж- ду ціну, а жаданы были, главно такы, у яких было може такой натрафити на сто зрозумителных ідей, што нима вітор побивав у формі плагатів, ге- сел і іншой вшеліячіны із засобів наочной агітації і пропагації той doby.

– *Товариш Сухый, чом од тебе так мало читаєме на сторінках наших друкованых органів? На мину- лій творчій стрічі у Руськім домі єсь при оцінєваню Збіглёвой поезії справды трафив клинець по голов- ці. Ай Андрій Червеняк тя похвалив, не мав бы-сь частіше публіковати, што думаеш? Або ті дахто не доволять?*

Была то бісїда у єдній з канцеларій Културного союзу українських трудящих, де ем такой по скон- чіню високой школы наступив до роботы у функції референта. Приобіцяв ем, же о пару днів принесу свої найновшы стишкы, котры ем потім Василєви Зозулякови читав у пиварни „Мексіко“, а старый класік при тім руменів і руменів. Хто знає, ці од лі- тературного слова, або од пива, але правдов є, же мі тогды радив глядати „сто можностей“ выражіня думкы, образу і аж так тоту найвгоднішу ужыти у конечній подобі стишка.

Зачатком сімдесятих років наступив ем до ро- боты в пряшівскім радію, а кедьже мі припала ре- лація *Писателі перед мікрофоном*, стрічі з Василєм Зозуляком, але ай з далшыма писателями, ся стали про мене каждоденностёв. Была то доба нормаліза- ції, кедь многы з них ся не сміли публіковати, але творили, і ясно, же їх мерзила така сітуація. Раз за мнов пришов Иван Мациньский і мі гварить, ці бы ем му не взяв до высыланя пару стишків.

– *Як? Тадь вы сьте проскрібованы!* – гварю му.

Світла і тінї

Василя Зозуляка

• *Зборник статей, повідань і урывкы з романів писателя Василя Зозуляка, який зоставив: А. З., котрый цілый текст з українського языка переложыв до русиньского. Портрет отця Александра Зозуляка – Василя Зозуляка із 1975 року є і на обалці книжкы.*

– *Выдумайте даякий вгодный псевдонім і давайте гет, бо ся чую, як кебы мі язык вырїзав. А гонорар? На яку адресу послати?*

– *Нашто гонорар? Дайте стишкы задекламовати доброму герцєви. Знаєте кому. Микоєви Симкови.*

Нато пришов до реакції Василь Зозуляк і повідам му, о што ся їднать, а лем тайно, такой допереду вірю, же з тым ся не згодить. Але ні.

Василь Василєвич ся розчортив і зачав надавати на партію і на порядкы. Гварить, хто буде народу правду вказовати, кедь писателям позатыкають роты?

Чей тоты, на розум бідны функціонарі? Мациньско- кого треба давати, бо то є сила.

– *Знаете, не є мі тот чоловік по смаку, а, акбач, ани я ёму, але поможте му, жебы справды не утік од писаня. Тото є велика дурніця, што ся теперь про- пагує, же каждый є заступительный. Великы оригі- нальны таланты суть і будуть все лем оригінальны- ма.*

Зозуляк знав быти патетичным і знав ся розвог- нити, кедь відів несправедливість. Мав у собі іскру камаратьскости, джентылменства...

Многы із молодшых колегів-писателів му не розу- міли. При кожій нагоді указовали на нёго палцём,

же є представителём соціалістичного реалізму, котрый є безкровным і неживым.

– *Моя творчость, же не має Божой іскры? Я ім укажу! А ты, Штефане, што собі о мойй прозі думаеш? Чітав єсь трилогію Нескорені!*

– *Чітав єм третій діл, барз є то розтягнуто...*

– *Лемже то мій штіл писаня.*

– *Але хто то буде чітати, кедь є то грубе як Біблія?*

Люде днесь потребують чітати курты і мудры книжкы.

– *Я не годен... Нутиш ня ку повіданям, што?*

– *А чом бы ні? Даколи є тяжше написати курту річ, як...*

– *Добрі, добрі, знам я тото ай сам.*

– *Вшытко, Василю, маш таке важне, серьєзне і барз офіціалне... А што як бы-сь вытворив добру книгу гуморных повідань?*

Дагде о рік був доконченый рукопис гуморістичного зборника *Світло і тіні*. Книжка мала успіх, а нескорше была переложена Юраєм Андрічіком до словацького языка і видана Выходословацькым видавательством в Кошіцях. Писарька, яка переписовала книжку, ся мі потім сповіла, же дагде в рукописі наробила переклепы, бо од сміху страчала контролю над текстом. В конечнім результаті – своє дістала од автора, але і так твердила, же то было найліпше, што од нёго до того часу чітала.

– *Так му то повіджте самы.*

– *Прошу вас, тото бы єм сі не доволила.*

– *А заплатити хочете?*

– *Все мі іщі придасть наведе, як сьме ся доїдали.*

А што ся тыкать соціалістичного реалізму, на тот Василь Зозуляк не дав допустити. У нёго література значіла роботу про масы, ку яким ся писателєви треба знижыти.

– *А не мало бы то быти навспак? –* повідам му.

– *Вы, молоды забываєте на то, же нашы люде іщі недавно не знали ани писати, а ты уж такой хочеш модернізм пхати. Чітай класіку і уч ся подля нёй ай писати (Василь Василєвіч надовшытко узнавав російску класічну школу, а подля нёй насаджовав творчу мірку на свої і чужжі творы). Не годить ся полемізовати, чому чужа душа вірить цілый жывот, а ты ей у высокім віці переводжовати на похыбны дражкы, о котрых в найпрязнівішій прязности сам не знаш повісти, де устят і што ті дадут до далшого творчого жывота.*

Обидвоми сьме знали, же ніхто із своїх позицій не попустить тому другому.

Зато сьме менше філософовали і скорше сьме ся при сиджінях замірєвали на „чіщія“ текстів. Написав єм тогды рецензію на споминаний третій діл *Нескореных*, у якій єм не схвалєвав порозтягованость описаных пасажів. Василь ся нагло затяв, як то знав лем він, і ня попросив припомочі му приправлєвати друге виданя *Нескореных* з тым, же текст нелем

скоротиме, але і значно переробиме. Є правдов, же ку тому нігда не дішло, але на ёго обіднавку єм приправив план-список окремых частей трілогії, які бы было треба выкреслити і окреме тых, які собі жадали переробліня. Творчі плани были обровскы, але здоровя уже не доволєвало так много высиджовати за робочім столом і *Нескорені* зістали на вічны вікы у такій редакції, як їх знаєме дотеперь.

Концём рока 1977, кедь єм уж учів у Снині, зась сьме ся стрітили в Руськім домі у Пряшові на засіданю української секції Союзу словацькых писателїв. Довго сьме ся не віділи і постарітый майстер барз ся мі тогды зрадовав.

– *Як жыєш? Што там у Снині? А пишеш дакус?*

– *Дякую, дякую. Гварь радше, што у центрі нового?*

– *Ту недобрі! Межді простым трудовым народом все єм ся найліпше чув. Дораз бы-м ся розбіг до родного Чертіжного. Але хто ня там прихылить, стару сироту?*

– *А што же так похмурно?*

– *Подь на каву до Верховины, та ті дашто поповідам.*

При каві тогды Василь Зозуляк говорив о Харті '77, ці єм ей чітав і який на то маю погляд.

– *Я, а чітав? Ты фіглюєш? Хто бы мі міг ей текст задоважыти?*

– *Я! Дам ті го!*

– *Нашто мі! Ты повідж, што там у ній є, тай уж буду знати.*

– *Вшытко правда, брате Штефане. Пекуча правда, лем то не мам кому повісти.*

Василь Зозуляк, якого дотогды єм нігда не відів в такій назоровій коншеталації, надавав на партійных фунціонарїв, котры пуцають жылов народу і соціалізму. Скончили сьме то тым, же хартісты мають правду, але треба знати, як мы ся маме в даній ситуації потримати.

– *Представ собі, же за мнов прийдуть окресны або крайскы папалашы і будуть хотіти, абы єм тото одсудив. Протів властній волі...*

Так єм собі тогды подумав, же як того чоловіка мало знам і недобрі быти єднозначным при характерізованю ай таких людей, о котрых собі часто подумаете, же їх добрі знаєме, а притім то не є так ани здалека. Василь Зозуляк наісто ку таким людем патрив.

Боліло го сердце, же українська література у Чесько-Словеньску є мало чітана. Надумав ся веце містных слов вкладати до українських текстів. І в тім сьме ся порозуміли тыж.

Слова, слова, слова... Зістають вічныма. Кебы так ай тоты, што їх творять.

Скорочене, здрой: Русинський народный календарь на 2004 рік, зоставитель: Мгр. А. Зозуляк, сполупрацовници: Мгр. Гаврііл БЕСКИД і кол., Пряшів, Русиньска оброда, 2003, ISBN 80-88769-50-7, 136 с.

Мгр. Валерій ПАДЯК, к. н., Пряшівська універзіта в Пряшові, Центер языків і культур народностных меншын, Інштїтут русиньского языка і культуры (Словакія)

Закладины реалїзма у карпаторусинськїв літературі и творчость лемківського драматика Г. Гануляка

Abstract The work of the Lemko playwright of the early twentieth century, Hryhorii Hanuliak (03/01/1883 – 08/29/1945) has still not come to the attention of literary scholars. Hanuliak does, however, hold an important place to the formation of realism in Carpatho-Rusyn literature. In several theatrical works, in particular the comedy “The Peasant Son” (1910) and the drama “The Rivals” (1911), the Hanuliak focused on the social and historical circumstances surrounding the formation of the characters. His works are also characterized by complex and sharp dramatic conflict.

Творчость писателя Григорія Гануляка (01.03.1883 – 29.08.1945) усе ищи обстає неизвїстнов не лем про ширшу читательську аудиторію, айбо также про рядных изглядователїв літературного житя Лемковины. Хотяй иде за єдного из майплодных лемківських літераторів акурат зачатку ХХ столїтя. На то суть дакілько причин. По первах, єго творы у далші історичні епохы ниhto не мав дякы можности перепечатати, а первоупублікації уж тяжко дає ся однайти на полицях бібліотек. Другый раз зато, бо у своїв творчости автор (судиме подля ідейно-тематичного направлення и языка творів) пережив дакілко етапів. В австрійський період Г. Гануляк зачинав як репрезентант русиньского (лемківського) народництва. Од 1920-х років (коли Галичина была частєв Польської державы) він поступно ся хылив у бік української орьєнтації и перейшов на український язык. У році 1939 Г. Гануляк легко ся вписав у рамки ідеологічної доктрины Советського Союза як освободителя Западной Украины од панования «буржуазной Полщи» – він колаборовав из советськым окупайным режимом и из нєго ся став єден из дакілко майтіражованых у Советському Союзі «западноукраїнських советських» писателїв.

Межи тым, творчость Г. Гануляка, ушиткой житя котрого было повязаной из Львовом як культурным центром про лемківську інтелігенцію, є важнов етапов еволюції карпаторусиньской літературы и формования нового умелецького метода. Фактично, єго пєсы 1900-х – 1910-х років засвідительствовали етаблованя реалїзма у карпаторусинськїв драматургії. Часы «застарілого» романтизма, репрезентантами котрого у драматургії были Иван Данилович (Коритнянський), Євгеній Фенцик и другі, а на Лемковині – Клавдія Алексович, уж ся минули.

Про новий умелецький метод був характерный аналітичний підход до темы и намагы вказати складность житя особности в обществі. Писатель-реалїст Г. Гануляк провказує у своїв драмах острый драматичный конфлікт и знає начеркнути доста складный перебіг колізії.

Григорій Гануляк – писатель, драматик, новинарь и издавець – прожив лем 62 роки. Родом из с. Синява (Syniawa) Сяноцького повіту. Скончив класичну гімназію королевы Софії у Сяноку. Мав 25 років, коли пішов жити до Львова, де зачав робити як редактор и издавець у Ставропїгійському інстїтуті. Ищи до того из

Сянока навязав контакт из підкарпаторусинськими народницькими («для угро-руського народа») виданнями – ужгородськов новинков «Наука» (1897–1914, 1919–1921) и будапештськов новинков «Недѣля» (1898–1919). На сторонах тых новинок, а дале и ужгородського рочника «Мѣсяцословъ на 1911. годъ...», «Недѣля Русина» (додаток до новинкы «Русин», 1923) він опубліковав веце як сорок поетичных и прозовых творів¹. Главні темы поетичной творчости молодого автора – то роздумованя на тему бідацького житя простого народа, спомин за нещастливу любов и пейзажна лірика.

У свій час Г. Гануляк був колоритнов фігуров львівського писательського бомонда. Межи тым, повна и перепровірена творча біографія літератора ищи не написана, хотяй єго житєпис дотеперь потрафив у дакілко енциклопедій. Курті гєсла за нєго находиме у приручных виданях, як то «Українська літературна енциклопедія» (1988), «Енциклопедія українознавства» (1993), «Encyclopedia of Rusyn History and Culture» (2002) и другых. Яло бы туй тьж пригадати публікації Ивана Красовського² и Василя Микитася³, котрі як перві зачали писати житєпис Г. Гануляка. Межи тым розсяглу біографію Г. Гануляка первов исклала, видав, сочасна лемківська изглядователька карпаторусиньской орьєнтації Олена Дуц-Файфер⁴. И хотяй иде за єдну из послідних публікацій за Г. Гануляка, што ся указала не так давно – у році 2001, але и туй находиме неточности⁵.

Г. Гануляк написав поверьх 50 новел, оповідань, пєс. Свої творы він часто підписовав псевдонїмом Григорій Марусин; хосновав также другі псевдонїмы – Григорій Григорієвич, Гр. Цукорник, Солодкович, Гринько Зазуля, Грицько Мамалига, а тьж криптонім – Г. Г. Г. Перві літературні провбы Г. Гануляка благословив Иван Франко, котрый похвалив ідею Г. Гануляка писати (иде за новелу «Я ся не бою», 1903) народным языком, то значит – по лемківськы («лемківським діялектом»)⁶. Свої творы заганяв тьж у галичскі старорусиньскі и русофілськы часописы «Галичанинъ», «Прикарпатская Русь», «Живая мысль» и другі. Як твердять научники⁷, у роках 1912–1913 Г. Гануляк перебрав на себе виданя сатиричного журнала «Страхопудъ»⁸. Иде за оновлення виданя журнала «Страхопудъ» (1867–1905), котрый даколись выходив у Відню, а пак у Львові и котрый ре-

(Продовжїня на 21. стор.)

ПОЗДРАВЛІНЯ РУСИНІВ на рік 2019 ч. 5

Дорогы читателі,

кедь ся попозерам з облака, віджу лем додж і зиму, фаребне листя падаць із стромів, вітор дує і векшынов нїт вонка ани єдного чоловіка. Мушу Вам повісти, же на розділ од векшыны людей, при такім погляді не пропадам хмурным думкам, але праві наспак – хопить ня велика радість, затожє осіння часть рока про мене значить найліпший час на посиджіня коло теплога чаю з добров книжков в руках.

Найновше Поздравліня Русинів на рік 2019, подобно як природа навколо нас, грає вшыткыма фарбама літературы. Авторка **Меланія Германова** ся презентує з трёма меланхолічныма баладами з приправлєваною книжкы *Смутне і веселе*. На найменшого читателя чекать приповідка Боцан, жабкы і коровкы од **Марії Шмайдовой**. Про любителів природной і рефлексівной лірікы сьме выбрали стихи **Кветы Мороховічовой-Цвик**. І наконець – укажка з прозы **Штефана Смолея**, котрый, як у нєго бываць звыком, описує простых русиньскых людей і їх бой з тяжкым жывотом.

Мілы читателі, закрутьте ся і Вы до мягкой теплої деки, наллїйте собі горячого чаю. Вонка є холодно, но література, тота Вас докаже загрїти.

Мгр. Міхал ПАВЛІЧ, ПгД., Пряшівска універзіта в Пряшові,

Центер языків і культур народностных меншын, Інштїтут русиньского языка і культуры

Меланія ГЕРМАНОВА

Вернутый дарунок

За два рочки за мнов ходив,
а любив богачку.
Мене худобну лем зводив,
збавив ня віночку.

Вошла до церьковці,
ся перехрестила,
За рік му дітинку –
сыночка повила.

Дзвоны выдзваняли,
ішов ся вінчати,
богачку за жену
мав сі праві взяти.

Сынка ті приношам!
Ты єсь на ня забыв!
А перстїнь ті вертам,
што-сь у нас охабив.

Сыночка похрестий,
аж пак ся з нєв звінчай!
Поспоминай собі,
што єсь мі обіцяв?!

Выбігла із церькви,
Боже премілений –
зрєкла єм ся сына,
є то грїх смертелный.

Скочіла із моста
до воды глубокой.
Вінчую вам щастя,
майте од ня спокій!

Ты, сыночку, за ня
нянькови подякуй,
же ростеш без мамы,
як сирота дака...

На чудне вінчаня,
на смутны хрестины...
остало лем споминаня,
аж до днешнєй днини.

Найдушок

То дівка-преспанка -
каждый такой рече,
што чекать дітину
а отець ся рече.

Нещестлива, сыну,
доля найдухова,
до воды тя шмарю,
няй тя рыбка ховать.

До білой перинки
сыночка повила,
претяженько збыхла,
челко прехрестила.

Приймай го ку собі,
студена водічко,
о нєго ся старай,
поточна рыбочко.

Перешов одтогды
уж не єден рочок,
як до єй обыстя
пришов паробочок.

А такой прекрасный,
як вымалєванный,
став посеред хыжы
коло своєй мамы.

Мамко моя любя,
найдух – не дітина?!
Чом же єсь ся зрєкла
єдиного сына?

Зыйду з того світа...
і такой сконала
Де ся мам подіти?!
Хто отець? Де мама?

Мамов буде рыбка,
а вітцєм – потічок.
Слухай ня, водічко,
бо я твій сыночок.

Постатай ся, рыбко,
бо я не хрещений.
Не забудь мі дати
по нянькови мено.

Скочів найдух такой
із высокої скалы.
Лем рыбки у воді
за ним заплакали.

А потічок люде
Найдушком назвали –
дівкы го здалека
вечур обходжали.

Пияцька балада

Де моя женочка,
а де же суть діти?
Де моя хыжочка,
де ся мам подіти?

У моім жывоці
хто же мі поможе?
Кедь я – кіл у плоті,
Боже мілый, Боже...

Де мам переспати,
што лем буду їсти?
З кым поговорити,
ід кому присісти?

Де суть камаратя,
што ня напоїли?
Де сестры і братя,
де же ся поділи?

Де моя робота,
де хыжа, бываня?
Лем сама біднота,
шкода споминаня.

Самы впросники,
одповідь ту тяжка.
Бездомовскы звыкы,
а у руках – фляшка.

Братя-бездомовці
нашли го той ночі.
З ножиком у руці,
не было помочи...

Хто лем го поховать?
Хто запалить свічку?
Хто слызу выронить
за ним на „Душічки“?

Як з біды помочи,
як одповідь дати?
Пияцька балада
в нашім краснім штаті.

Марія ШМАЙДОВА

Боцан, жабкы і коровкы

Было нескоре пополідне. Праві ся над селом перегнала літня буря. Хмары ся уж скоро вшыткы порозхаджали і выкукло тепле сонечко. Є літо. Теплый доджік не був нікому неприємный, скорше наспак. Добрі освіжыв воздух, траву, квіткы і вшытку природу. Капкы доджу ся лем так блискали на листочках травы і в головках квітів. І коровкам, котры ся пасли і по час бурі на луці, то зробило добрі. Холем тоты отравны мухы на час загнала буря, бо фурт лем сідали коровкам на хырбет, дакотры ся одважили коло очей, но а тоты найсмілішы сідали ай коло папульки.

Діти вышли по доджу на драгу і переходжали ся по ній. Лука, на котрій ся пасло може ай сто коровок, находила ся праві над драгов. Діти з інтересом позоровали, як ся коровкы пасуть, причім ся рушають з міста на місто.

Коровкы суть одякжыва неспокойны творы. На паші глядають фурт лем дашто найвыбераніше. І тепер, по доджу глядали лем тоты найсмачнішы стебла травы. Даколи суть барз чутливы на пахы, главні кедь їм вітор задує солодкый пах грушок або яблук. Тогды ся уж не годни стримати на єднім місці. Але коровкам смакують і малины або чорніці. Ани нагодов їм

не вадить, же крякы з малинами або чорніцями їх пошопають. Дідко высвітлює: „Даколи може коровка дістати і мено. Малина, або Ягода. То ся але ставать лем тогды, кедь ю люде ховають лем єдну – дома у стайни. Коровкы на паші не мають мена. Хто бы выдумав про сто коров мена, на то бы не стачів ани шпеціальный коровячій календарь.“

Нараз прилетів на край луку боцан. Сїв собі рівно ку коровкам. Потім ся бродив у высокої траві, піднимав довгый помаранчовый дзёбак. Головку схыляв долов до травы, якбы дашто глядав. Діти суть дость мудры на то, жебы знали, же по доджу є в траві много хробачіків, доджівок, жабчат і інших дрібных звіряток і хробачіків.

„Найсмачнішы суть жабкы, але не про діти, але про боцана,“ высвітлює Бянка.

Боцан ходить по траві і мудро покывкує голков.

„Може рахує коровкы,“ повідать дідко.

„Гм-м, то є інтересне, же їх рахує,“ задумала ся Бянка і зачинать раховати і вна.

„Єден, два, три... єденадцять, дванадцять... то ся в жаднім припаді не дасть зраховати,“ захмурить ся Бянка.

Трава є іщі мокра од доджу, а Бянка як справ- на передшколярка знать віршик о боцанови і жабці. Спустить декламовати:

*„Крачатъ боцан, крачатъ,
в млачці ногы мачать.
Крок за кроком переходить,
ракы, жабкы ту находить.“*

Бянка продовжує весело дале декламовати. Придають ся к ній камаратя із школки –Тімонко, Ганка і Танічка.

Такий додж мать і свої выгоды. Умыє боцанови ножкы, і коровячі копытка ся порядні

очістять од болота.

„То ся потім ходить по мнягонькій траві як по перині,“ высвітлює мамка коровка свому телятку, а вно ся їй дотулить ружовов папульков.

Так собі то вшытко высвітлюють діточкы меджі собов, кедь увіділи коровкы із телятками близко себе.

Діти босы по мокрій траві не бігають. Обують ся до фаребных гумачків. Мамкы їх вечур найрадше выумывають од головы по пяты у вані. А потім вечера і – шуп до постількы! Діти ідуть спати до чістой, мягкой постількы, не до зеленой мягонькой травы, як звірятка.

Добру ніч!

Квета МОРОХОВІЧОВА-ЦВИК

Думкы і тужбы

Небо повне звїзд

Лем місяць і звїзды
Світили на путь
Дівчати
Што одходило
з родічовского дому
До світа.

Было тихо як в раю.
Дрїбенькы лампашикы
Міліоны, міліоны їх
Трепотали ся
на валальскім небі.

Од тількой красы тяжко
Одторгнути очі:
Там малый віз, там великий,
Курята, а там Зорніця-
красавіця.
Запозерало ся, задумало ся,
Но влак не чекав.

А на гуменьскім штаціоні
Зістало стояти заплакане
Дівча
Што ся выбрало спознавати
Світ і себе.

Світла великого міста
Перемалёвали небесну
кленбу
Начорно.

Ай звїзды згасли.

Дівча плакало до рукава
А в очах мало небо
Повне звїзд,
Котре зістало дома
На няньковім дворі.

До ух дівчати долігали
Ньньковы слова:
Не бій ся нічого, дітино,
Пречіста Діва є з тобов.
Школа тя чекать, школа тя
навчіть.
Порадиш сі ай з роботов.
На добре з дому памятай.
На матір, нянька не забывай.
Небесна кленба є лем єдна
А під нёв всягды будеш як
дома.

Мату

Штири ягоды
В руці носила
Кедь в літі на паші
З коровками была.

Цільый день поклад
Солодкый хранила
Бы свою дітину
Вечур погішыла.

Лем мати знає
Жертву принести
Од колыскы дітя
Хранить і пестить.

Дідів дзвін

Мій дідо в Америці
Побывав
Бы в майнах талярикы
Заробляв.

Куповав землю, купив
Дім
На своїх думав
Лем о тім.

Три раз на море
Выплавав
Жену і діти
Зохабляв.

Ой, прязно з душы
Ся молив
Кедь в майні заваленый
Быв.

Свята Маріє
Пречіста,
Прось за нас
Ісуса Хріста.
Вірны до смерти
Будеме

До краю дары
Пошлеме.

І купив дідо
Прекрасный дзвін
Радость і смуток
Одлляты в нім.

Дідо вже давно
Там, горі десь
А голос дзвону
Чути і днесь.

Валал є вдячний
За тот дар
Памятка вічна
Про хотарь.

Пахоты материной душкы

Там, де пахне материнов
душков
Мож лічіти язвы на душі
Там зелена трава має силу
Коровкы і цінять на паші.

Боже, ты найліпше знаеш
Маковіцькый край, в нім
неповторны повісті нашы
Лем у церькви співы якысь
новы
Не проникнуть до каждой
душы.

Щі же чаік з материной
душкы
Пахне так, як колиська давно,
Кедь ним мати лічіла
продушкы
Вшыткым в домі, што жили
ведно.

Дідо з бабов, та іщі стрыкове,
Нянько, мати, брат, старша
сестра.
Генерачны хыжа то був поєм
Там і душа свій покій нашла.

Русиньскы валалы, пробудьте
ся
Предкы клічуть, съте спаса
наша
Там, де пахне материнов
душков
Там съме вшыткы дома, і
душа.

Як жыва вода

Вороблі цверкотять,
Потічок дзуркоче,
Мати фрыштик варить,
Встати ся не хоче.

Ой, то были рана,
Кедь съме были діти.
Із сестров і братом...
Хоць лем спомянути

Хочеме на роки
Кедь нам добрі было
Без телевизора,
Ніч нам не хыбило.

Шыли съме сі попкы
З полотна-дрелиху
Блайвасом фаребным
Докінчили втіху.

Із квіток на луці
Вінчікы съме вили,
З пупавы жовтенькой
На голову клали.

Корунка як злата!
Приповідко наша,
Потіш теперішні
Маленькы дівчата.

Жебы спробовали
Самы сі ушыти
Попку меном Барбі
Мейд ін з Америки.

Із телевизора
Мож приклад сі взяти
Попробуйте в дїтській
Самы ся заграти.

Бо пасівный приступ
Ід ТiVi-програму
Не веде дівчата
К активітам мамы.

Лем щастне дїтинство
Студничок – істота,
З котрого молодь черьпать
Еліксір жывота.

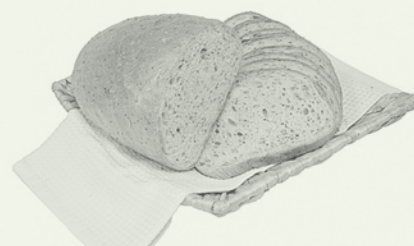
Непричесаны думкы

Місяць ся выбрав на
шпацірку.
Небо вболочене до
святочного,
Сама звїзда.
Ніч, як ся гварить, од Бога.
Сілвестровскый бал буде.
А ты стоїш і не видиш
Тоту красу.
Гвариш, же під голым
Небом
Ся не будеш ціловати.
Ага.
І так мож свою інакшость
Закривати.

Подобы хліба

Природна погыбель
кралёвала,
Смочь, –
Зістали сліды на полях.
Тонкы стебелка стоять сміло,
Другы зась хылять колося.

Лежать тихонько в лоні землі,
Хранять зернята – дары літа.
Хлібець все пахне пахом хліба,
хоць подобы мать різны в
собі.

Тяжкий жыво́т

Материна сповідь

„Васильку, сыну мій, вецерас есь мене просив, жебы ем ті ходем в короткости поговорила, як тогды у нас было, як ты ся народив. Днесь неділя пополідне, мам кус вольного часу а вонка є тепло. Подь, підеме сісти під нашу стару яблонь до холодку, ний твою просьбу сповню.

Хоць в тых часах в наших селах люде жыли бідно, а в тім часі до бескидських гор ся ближыли холодны і доджаны дні, в нашій хыжі было весело. До хыжы сьме привітали тебе, як далшого члена нашой уж до тогды великой родины. Народив есь ся як шеста дітина, і як четвертый сын...

І тоты перед тобов іщі были малы. Ты пришов на світ, став есь плакати. Своім плачом есь ся став голосити ку жыво́ту. Хоць есь був іщі малый, давав есь знати цілій родині, же жыеш. Хоць есь був найменшый, хотів есь того немало. І тобі требало хоць мале гніздочко, де бы-сь міг лежати, спати і жыти.

Тот перед тобов, Михалко, був іщі малый, лем трирочный. І він іщі хотів спати в колысці, іщі ся любив поколысати. Не радый, мусив колыску зохабити про тебе. Тот найстаршый своє місто на постели мусив зохабити меншому. Він мусив іти спати на пец. По твоім народжіню з вітцём сьме говорили: „Кедь наш сын буде здоровый, буде ся нам треба старати о єдну ложку наведе. І хліб буде треба ділити на веце менших фалатків. А кедь вырасте, наш невеликий фалаток землі буде треба ділити на меншы загінци.“ Уж тогды ем вітцёви припоминала: „Ці з наших земель нам зістане тілько, жебы мож было заділити каждому, жебы ай нашы діти мали якусь обжыву? Боже, ці дотогды, помы нашы діти вырастуть, буде іщі што ділити? Зістануть нам нашы землі? Не заберуть нам Жыдове за сплачіня довгів?“

„Жено моя, што ся боіш, допереду ся стараш? Хто знать, який буде світ. Помы нашы діти будуть великы, може землі ту в наших горах ся уж не будуть орати ці обрабляти.“

Другый день по твоім народжіню я мусила вставати з постели. Хоць ем была слаба, але остатні діти хотіли їсти. Требало варити фрыштик, обід і вечерю. Требало здоіти корову рано, на обід і вечур. Далшый день требало печі хліб. Наперед требало в млинцю змолоти зерно на муку. Тоту роботу робив отець. На хліб требало вечур управити а рано тісто замісити. В пецу розложыти огонь і хліб упечі. Тота работа в тім часі про мене не была легка. Помагали робити, што уж знали, і векшы діти. Але сполігати ся на їх роботу ем не могла. Ты пришов на світ в осени. В тім часі дома і на полю все бывають велё вшеліякой работы. Люде в селі зачінали брати бандуркы. До села привезли машыну зерно молотити. І коноплі чека-

ли на газдыню. Требало ламати і гладити. Дозривала овоцина. Сливкы, ябка і грушкы. Требало сушыти. В зимі без них бы было тяжко перебыти рождественный і великодный піст. З каждой сорты требало насушыти не менше як єден міх. Были і далшы роботы, котры чекали на руки газдынї.

Гірше было, же о пару днів по твоім народжіню отець з іщі не штирнацятрьрічнов Ганьков першый раз в ей жыво́ті, приготовлєвали ся на ділнякы на осінню роботу. Така осіння работа у пана тримала два, даколи і три тыждні. Добрі было заробити ділняньского зерна на сійбу.

Отець і я сьме ся старали, як сьме могли. Но вшытка работа дома і на полю зіставала на мене з малов дітинов.

Требало тя чім скорше дати похрестити. Приготовлєвали сьме хоць лем маленькы хрестины. Пришла неділя. Отець ся зберав до церькви. Перед службов мусив попросити священника, жебы похрестив малого сына. Отець стояв на бережку близко дзвониці. Чекав священника, котрый з кантором ішли драгов ку церькви. Священик з кантором пришли на протів вітця, він обидвох поздравив. Став священника просити, же по службі бы хотів дати похрестити сына. Священик ся попозерав і ся звїдав: „Кедь ся не мылю, ты Іван Калина?“

„Отче, мате правду.“

„Добрі, Іване, по службі божій будеме хрестити. Іване, але помы мам добру память, менї ся видить, же ты мі іщі довжний за хрещіня послїднёго сына. Думам, же сьме го хрестили перед трёма роками.“

Отець ся заганьбив, почервенів. Думав, же дзвіниця, што стояла недалеко, на нёго упаде. Тыма нечеканыма словами, якбы священник го оляв горячов водов. Скоро не знав, што повісти. Спамятав ся і зачав ся оправдовати: „Отче, я о тім добрі знам. І на свої довгы не забывам. Жаль, дотеперь ся мі не пощастило свій довг у вас вырівнати. Отче, і самы знате, якы у нас заробковы можности. А жыти треба і нам. Заплачу вам нараз.“

„Іване, Іване, лем жебы то так было.“

Розышли ся. Священик з кантором пішли до церькви, а отець, щастливый, же добрі походив, понагляв домів. Хотів дома повісти, же ся маме приготовляти на хрещіня.

Служба кончіла. Я із тобов на руках і хрестны родічі чекали сьме при дверях церькви. З церькви вышли послїдні люде. За нима вышов священник. Попозерав довкола. Збачів вітця іти за драгов ку церькви. Не почекав на нёго, став кончіти обряд хрещіня. По скончіню обряду отець священникови подяковав за похрещіня сына.

„Отче, на заплачіня за хрещіня моїх сынів будете мусити даякий час почекати. Кедь буду мати пінязї,

заплачу вам нараз за обидвох."

Відів, же ёго слова із священником торгли. Нараз міцно почервенів. Было тихо. Може ся ганьбив штось говорити. Близко стояв дзвінник і двома кураторы з вітцёвой родини, котры почас хресту зістали в церькви. Священик ся без слова обернув, одышов за вітварь, і там ся понагляв розоблікати з риз.

Хрестины были скромны. Одбыли ся з хрестныма родічами і дакількыма людми з найблизшой родини.

Тыждень по хрестинах отець з Ганьков одходили з дому на осінню роботу. Про вітця не было легко одыйти, зохабляти ня саму з дїтми на вшытку домашню роботу і роботу на полю. Отець знав, же найвекшов зтяжов про мене будеш праві ты. Мусив так зробити. Велика біда примушовала одыйти. Зерна требало заробити. Одходив з надїев, же буде тепла і суха осінь. Легше бы было про них на роботах, але і про мене дома з дїтми. Не было так. На третій день по їх одході ся захмарило. Хоць іщі додж не падав, од Бескида став дути холодный осінній вітор. Я чекала, же ся выхвілить і так піду на поле. Не стало ся так. Наспак, з каждым днём было холодніше. Не оддыховала ем, бо і дома было немало вшеліякой роботы, котру мусила-м робити лем сама.

Бояла ем ся, же ся так скоро не выхвілить. Зрыхтовала ем потрібны річі на брата бандурок. Міхы, мотыкы, опалкы. З поду ем знесла полёву колыску. Хоць ем чула велику слабость, з дому ем ся выбрала ай з вами – дїтми на поле бандуркы брата. Я з тобов в полёвій колысці на плечох ішла спереду, бівшы дїти несли, што требало. Драгов ем мусила вецераз одпочівати, покы сьме вышли на поле з бандурками. Колыску ем поставила на землю. Ты спав, а я стала брати бандуркы. Помагала мі і дванадцятьрочна Марька. Шістьрочный Андрійко зберав бандуркы, што попадали коло опалкы, і забавляв трирочного Михалка. Коли требало, і тебе в колысці поколысав. Я чекала, же ближе ку полідню буде тепліше. Холодный вітор од Бескида не переставав дути. Робота коло бандурок была тяжка. Іщі не было полідне, як спонад близких лісів стало ся хмарити. Зачінав кропити додж. І вітор став місцніше дути.

Андрійко од колыскы крічав, бо ты в колысці став голосно плакати. Колыску з поля ем переставила за крякы під грушку. Там ем ся хотїла скрыти перед доджом, котрый не переставав падати. Наспак, іщі ся веце розпадовав. Знала ем, же тот день бандуркы брата уж не буду. З дїтми ем ся стала зберати домів. Колыску закрыла-м з міхом. Бояла ем ся, жебы-сь в колысці не змок. На дїти ем поздівала міхы. Густым доджом, мокров і ховзков драгов з дїтми ем ся вертала домів. Дїти понагляли поперед мене. Сама ем уж не мала сил понагляти. Ішла ем помалы, хоць падав холодный, густый додж. Міцно ем ся бояла, жебы ем ся на ховзкій дразі не послизла і з колысков не упала. На таке ем на хотїла ани подумати.

Домів ем пришла змокнута і выстата. Дїти уж че-

кали на підстїні. Была ем рада, же уж не мокнуть. Найрадше бы-м легла на постіль, но не могла ем так зробити. Мусила ем ся перемагати, і зберати послїдні силы. Про мене выстату і зослабнуту, домашня робота іщі лем зачінала. В хыжі было холодно. Наперед требало розложыти огонь. Дїти і себе переоблечі до сухого шматя. Ты став голосно плакати. Хотїв есь їсти. Не знала ем, што перше робити. І остатні дїти уж были голодны, але ты – найменшы мусив быти першы, котрого ем мусила накормити. Потім ем понагляла рихтовати обід.

Пришов вечур. По вечери меншы дїти лігали спати. Я зо стопика позберала высушену пшеницю. З Марьков сьме пішли до сїней в млинцю молоти. На фрыштик ем хотїла варити пирогы з бандурками. В млинцю сьме понагляли молоти. Трєбало тяжкым камінём обертати. Чім дале сьме мололи, тым веце ем была устата. Ледва сьме зерно змололи. Послїдня при скрученій лампі ем ся вызлікала і лігала спати. Змордована цілоденнов роботов скоро ем заспала.

В ночі ня збудила болюсть головы. Стала ня трясти зима. В грудєх зачінало палити і болїти. Облекла ем блузку. Не спала ем. Лежала і чекала, што буде дале. Не хотїла ем ани думати на таке, жебы ем в тім часі схворїла. Жебы ем мусила лежати в постели. Позакручала ем ся, як ем могла. Хотїла ем ся чім скорше загрїти. По часі ня зима перестала трясти. Зачало мі быти горячо. Ты ся збудив. Хотїв есь їсти. Мусила ем стати, тебе поплекати. Знова есь заспав. І я лягла до постелі. Но уж ем не могла спати. Голова і в грудєх болїло. Будила ем Марьку. Трєбало накласти огня в шпаргетї. Спамятала ем ся. Встала ем, запалила лампаш. Положыла ем лампаш на землю близко шпаргета і зачала розкладовати огонь. Марьці ем приказала переварити молока. Чула ем, же мам горячку. Своім молоком уж ем тя не хотїла плекати.

До рана сьме з Марьков уж не спали. Не могли сьме ся дочекати рана. Розвидніло ся. Марька понагляла до села за моєв сестров Геленов. Гелена выстрашена пришла до хыжы. Наперед ся на мене выкрїчала, вытыкала, чом в такім планім часі мій муж пішов на роботы і охабив ня ту з так малыма дїтми саму.

Лежала ем в постели, од горячкы в твари розпалена. Сплакїла ем. Не од болести. Од сестриных уражливых слов. З великого жалю Гелені ем догваряла: „Сестро моя, кедь есь пришла ку мі лем зато, жебы-сь мі мою хыбу вытыкала, ани-сь ку мі не мусила іти. Я знам добрі, чом мій муж з Ганьков у тім часі мусив одыйти на осінню роботу. А ты, кедь не знаш, потім велика шкода. Але теперь ті припоминати і вытыкати не буду. Кедь мі хочеш помочі, помож мі. Кедь не маш охоту, не менї, але моїм дїтём помочі, повідж, прийдуть чужї люде. Тоты ходем в моїй біді не будуть якысь мої хыбы глядати і вытыкати.“

Гелена не говорила ніч. Зачала місити тісто на пирогы. По фрыштику одходила домів. Обіцяла, же побіді знова прийде.

Уж было полідне, а мі горячка не подавала. Наспак,

мукарила іщі веце. Пополідне пришли сусідкы. Помагали, робили, што знали. Горячка і болести не подавали. Горячка ся іщі звекшовала. Пришла баба Куруцка. Стала робити свої бабскы ворожкы. Наперед одрабляла з очей. Одрабляла од пристрїту. Робила і далшы ворожкы. Бабины ворожкы горячку і болість головы і в грудѣх не ослабили. Уж ся ближыв вечур, а хворота не подавала. Сестра Гелена стояла коло постели. Баба Куруцка закликала ей боком, стала ї шептати: „Гелено, треба чім скорше штось робити. Мі ся видить, же Маря уж конать. Попозерай на ей чело, яке мокре, а она ціла студена. І ногы студены як кочанина.“

Баба своєв бісїдов Гелену міцно выстрашила. Веце їй не требало говорити. Відїла малы діти, як смутны сидїли, котре де. Слїдовали, што ся робило з їх мамов. Далше, найменше іщі в колысці. Праві стало плакати. Гелена стала голосно плакати. У хыжі настав великий плач. Плакали і вшыткы діти, котры в тім часї были в хыжі. До хыжы ся находило велє жен. Сестра Гелена стала крїчати: „Люде добры, штось робте! Не дайте їй вмерти! Мать шестеро дітей! Што з тыма дітми буде, як без матери будуть жыти?“

Баба Куруцка стала ходити по хыжі. Роздумовала, што бы мала робити. Пришла ку Геленї, стала шептати: „Гелено, уж знам, што мам робити. Як Марї помагати. Потребую єдно децо деревянкы. Єдно децо віцту. І єдну ложку соли. Я уж скорше думала, же Марю трапить, пек бы і было, мадра. То она знать так змукарити чоловіка. Мусиме ей спалити скорше, покы она не спалить Марю.“

Гелена бабі говорила: „Бабко злата, робте што знате, лем їй захраньте живот. Не дайте їй вмерти. Кедь треба сіль, ту бы мала быти. Відїла-м в солянці на столику. Попозерам. Деревянку мам дома. Принесу. Оцет меджі людми позганям. Я біжу домів по деревянку. Оцет може сусїда буде мати.“

Баба крїчала: „Ты лем біж по деревянку. Оцет я принесу.“

О куртый час баба Куруцка приготовляла чудесну воду. На столї до фїнджі зливала оцет, деревянку, замішала груду соли, долляла децо свяченой воды. Схылена над фїнджов, шептала собі чудесно помічны слова. Лем она сама знала молитву, котра мала тій приготовляній водї дати чудесну міць, котра мала міцно шкодливу мадру в моїм тілї спалити. Помолила ся. Взяла фїнджу до лївой руки. Іщі перед святама образами, котры вісіли на стїні наліво, і направо од стола, глубоко ся поклонила. З фїнджов пришла ку постели ку мі. Стала говорити: „Марько, дївко моя, кедь хочеш ся выздравіти і свої діточкы дале годовати і тішыти ся із них, мусиш тоту мою помічну воду з фїнджі вшытку выпити.“

Сестра Геленка стояла коло бабы. Догваряла: „Марько, выпий, выпий. Будеш відїти, же ті тота бабина вода поможе. Скоро тя поставить на ногы.“

Ледва ем собі сіла. Од бабы-м взяла фїнджу з водов до обидвох рук. Стала-м пити бабину чудесну

воду. Двараз, по кус з той воды ем і лыгла. Веце ем не могла. Вода в горлї і в грудях стала міцно палити. Іщі веце, як моя хворота. Думала ем, же мі вшытку згорить. Не могла ем ся надыхнути. Думала ем, же пеко-та той воды ня задусить. Перестала ем пити. Фїнджу ем пхала бабі до рук. Баба стала крїчати: „Марько, мусиш вшытку выпити, кедь хочеш ся выздравіти. Мусиш ся тїлько перемочї! І другы жены мою воду уж пили. А ся выздравіли. Мусиш і ты!“

Марне было бабине і сестрине догваряня. Не принутили ня той воды веце ся напїти. Не хотїла ем веце бабиной воды. Лягла ем собі. Не могла-м говорити. Руков ем вказовала, же в грудях міцно палить. Якбы мі там вшытку горїло. Баба Куруцка бідакала, нарікала: „Ё-ё-ёй, лем жебы кус веце той воды выпїла. Исто бы їй помогла. А так не знам, не знам, што буде. Не знам, ці она з того выйде. Цї жыва ся дочекать рана.“

В хыжі знова настав плач. Гелена діти послала до сусїды. Коло мене не мали плакати. Я хворотов і вшыткым траплїнєм змукарена заспала. Спала а жены єдны сидїли на лавці, другы стояли при постели, слїдовали, што ся зо мнов робило. В спаню ем ся міцно душыла. Кропляї поту стїкали долов тварєв на заголовок.

Гелена меншы діти одвела домів. Не хотїла, жебы через ніч при хворїй матери спали дома. Накормила, постелила, уложыла спати, котре де. В хыжі цілу ніч лампу не згашали. Жены єдны приходили, другы одходили. Хвору ня не хотїли в хыжі зохабити саму. Же я міцно похворїла, говорило ся в цілім селї. І о тім, же муж з найстаршов дївочков одышов на осїнну роботу.

Дїзнав ся о мі і вітцїв брат, мій шовгор Штефан зо женов. Гелена исто Штефана напросила, жебы зо мнов на возї зашов до Лабірця ку докторови. Рано Штефан вошов до нашой хыжы. Вшыткы жены коло ня плакали. Штефан став крїчати: „Што вы ту коло нїй плачете? А ніч не робите? Я їду домів позапрїгати конї до воза. Выйду з возом. Чім скорше треба їти до доктора. Корову іщі мають. Кедь буде треба, корова ся продасть. Хоць і послїдня. Дїти без коровы скорше ся обыйдуть, як без матери.“

Штефан без далшой бісїды одышов з хыжы. Драгов понагляв домів. Позапрїгав конї до воза. О куртый час з возом стояв в братовім дворї. На віз до коша з боїска наносив соломы. Прикрыв покровцями. Єдна з жен принесла перину і заголовок. Я была зослабнута, зослабила ня работа, котру ем мусила робити другый день по породї, і далшы днї. По породї ем своє не одлежала, а тото ся пізніше указало і на моїм здравю. Жены ня мусили з хыжы ку возу вести попід руки. На віз сама ем не бировала вийти. Мусили мі помагати вийти на віз. Позакрывали ня з перинов. Коло мене сіла сестра Гелена і єдна із сусїдок. Штефан загнав конї. Понагляв до Лабірця ку докторови.

Лабірський доктор ня звїзітеровав. Приказав чім скорше везти до Гуменного до шпыталю. Сестра

стала плакати. Доктора просити о поміч. Просила, жебы єм ся могла лічити дома: „Пан доктор, як моя сестра піде до шпыталю, кедь дома ей чекать шестеро малых дїтей. Найменше дватыжднёве. Як їх може дома самых зохабити?“

Доктор Гелену закликав до другой хыжы і говорив: „Панї моя, ту є велика біда. Кедь хочете, жебы ваша сестра ся вернула ку своїм малым дїтём, праві зато мусить іти до шпыталю. Подля мене у нїй запалїня плюц. А таку хвору жену дома не мож лічити. А іщі коло малых дїтей. Тоту хвору жену треба обходити праві так, як ей дватыжднёву дїтину.“

Гелена плакала. Знова доктора просила. Обіцяла сама помагати: „Пан доктор, напиште лікы. Моя сестра дома буде чекати. Дїтём лем ний слово рече, буде про дїти, і про сестру легше.“

Доктор покрутив головов над сестринов просьбов, але подати ся не хотїв. Геленї знова говорив: „Панї, ваша сестра єднов ногов стоїть в гробі. А домашне лічїня може ей посунути і другов ногов. Теперь дїти бы были без мамы може лем пару тыжднів. А што головне, могла бы ся іщі ку своїм дїточкам вернути. Кедь піде домів, не мусить, але може од своїх дїточок скоро одыйти навсе. Я вам допереду говорю, як може быти з вашов сестров. Не мусить, але може ся так стати. Є ту велике різіко. Роздумайте і над тым подумайте, што од мене жадате. Я як доктор бы єм ей домів не мав пустити...“

Гелена плакала. Не могла ся з тым змірити, жебы домів ку малым дїтём пришла без їх мамы. Знова просила доктора, жебы мі написав лікы. Доктор над Геленинов просьбов знова крутив головов. Але лікы написав. Я тяжко хвора, на возі вертала-м ся домів ку своїм дїтём. Была єм міцно рада. Дяковала єм своїй сестрі Геленї за таке рішіня, же єм не мусила іти до шпыталю. Може праві притомность дїтей мі помага-

ла, же єм із такой тяжкой хвороты дома поступно ся выздравила. Минув тыждень-два а моя хворота помалы стала уступляти.

В селі было потім велё бісіды. О тім, же Іванів брат Штефан покорив свою пыху, же сам ся понукнув братову жену Марю одвезти ку докторови. Гелена бісїду з лабірським доктором мі вызрадила, аж як мі было ліпше.

По трёх тыжднёх отець з Ганьков ся вернули з осїннїей роботы, но дома їх чекала далша. Были рады, же на роботї заробили штири міхы дільняньского зерна. Было з чого посїяти і в млинї змолоти на білу муку. Але были іщі радше, же дома ся щастливо скончіла тяжка хворота їх найблизшого і наймілішого чоловіка. Мамы і жены.

Отець в недїлю ішов з церькви. Зашов до братовой хыжы, жебы братови Штефанови подяковати за велику поміч. Штефан ся лем усмівав. Вітцёви говорив: „Брате мій, знам добрі, же в такім припадї і ты бы не був інакшый, кедь бы требало помочи моїй Геленї. Нашто будеме коло той помочи велё говорити. Добрі, же твоя жена ся выздравила.“

Курто поговорили. Отець понагляв домів. Часто говорив: „Єден з нас мусить мати розум.“

Отець братови був вдячний за велику поміч при моїй хворотї. Говорив: „І я істо бы інак не зробив, кедь бы было треба помагати будькому зо села. Люде єдны другым мають помагати.“

Я ся розбісїдовала, а робота в хыжї чекать лем на мене. Але єм рада, Васильку, же єм тоту твою просьбу сповнила.“

(Штефан Смолей: Тяжкый жывот, Академія русиньской културы в СР, Пряшів, 2019, ІСБН 978-80-89798-14-8, с. 6-14)

Выголошенный

6. Літературный конкурз Марії Мальцовской

Од **2. септембра до 25. новембра 2019** Сполук русиньских писателїв Словеньска у сполупраці з Академієв русиньской културы в СР і Інштїтутом русиньского языка і културы Пряшівской універзіты в Пряшові выписує **6. рочник Літературного конкурзу Марії Мальцовской** на найліпшы творы в области поезїї, прозы, есеїв і драмы в літературнім русиньскім языку.

Орігіналны літературны творы в розсягу од 10 до 20 сторінок тексту (дотеперь нигде непублікованы) може послати на адресу: **ПгДр. Кветослава Копорова, ПгД., Інштїтут русиньского языка і културы ПУ, уліця 17. новембра ч. 15, 080 01 Пряшів** каждый автор од 18. року свого віку, жыючій в Словацькій републіці. Конкурз є анонімный, то значить, же каждый автор до обалкы з літературным твором вложить іщі єдну заліплєну обалку, в якій буде ёго мєно, призвіско, адреса і фотопортрет. Обалкы з мєнами і призвісками будуть розбалєны председом пороты по оцініню конкурзу (буде го оцінёвати тройчленна порота). Выголошіня выслїдків конкурзу ся одбуде в послїднім тыждню децембра 2019. Найліпшы роботы, выбраны одборнов поротов, будуть наслїдно оцінены і опублікованы в часописї Русин.

Приправный выбор літературного конкурзу

Закладины реалізма у карпаторусинських літературі и творчость лемківського драматика Г. Гануляка

(Закінчення з 12. стор.)

дігвали Й. Ливчак, О. Мончаловський и другі. Ищи до того, од 1 (14) януара 1911 року Г. Гануляк бере ся редіговати перву лемківську новинку «Лемко: газета для народа», што выходила (двѣчи на місяць) в лемко-русинськїм язѣку як додаток до новинки «Прикарпатская Русь». Редактор Г. Гануляк перві шість чисел той новинки видав у Львові; далші ї числа уже редіговав и видавав у Новому Сончі А. Гассай, а пак другі лемківські активісты. Также під стріхов типографії Ставропігійського інститута («Изъ Ставропігійскои типографіи», «Зъ друкарнѣ Ставропігійского Института») Г. Гануляк видавав літературні и другі твори; у тів серії ся вказало 25 ци й веце книжок, помеже котрі суть твори самого Г. Гануляка, наприклад, едноактова комедія «Щасливый чоловік» (1908), зборничок поезій «Весняни сны» (1909), едноактова комедія «Хлопскій сынъ» (1910), драма в 5 актах «Соперники» (1911) и сценічна жарта в 2 актах «Чоловік, що редаговавъ газету» (1913). Послѣдня штука, видав, є перекладом из англійського язѣку едноактовки даякого Г. Тиммора, што была написана подля новелы Марка Твена «How I Edited an Agricultural Paper» («Як я редіговавъ земледільську газету», 1870). У сесь час автор видає тѣж песу на 3 дії «Панъ писарь» (Коломыя, 1910), а в часі меживойня у «Театральній бібліотеці» В-ва «Русалка» видає жарту на 1 дію «Хоч раз його правда» (1926), жарту на 1 дію «Жінка горою» (1929), штуку на 1 дію «Моя хата з краю» (1938) и другі.

Перва світова война звела нанивоч видавательстваськый бізнес Г. Гануляка⁹. По войні (як знаєме, Галичина стала частѣв Полци) він назад одновив у Львові (1921) своє видавательство «Русалка», котре заклав ищи у 1910 році¹⁰. За пару місяців при тому видавательстві одкрыв серію «Театральна Бібліотека» (из 1921). У тів серії увиділи світло світа поверх 140 театралных штук од многих авторів хотьякой ідейной и язиковой орьєнтації – так русофільської, як украинофільської.

Од 1920-х років Г. Гануляк поступно ся хылить у бік української орьєнтації: у своїв творчости переходить на український язѣк, редігує пару українськоязичных журналів, наприклад, доста популярне виданя «Театральне мистецтво» (1922–1925) ци рочник «Веселий календар» (у 1930-ті рр.). Од часу советської окупації Галичины він як єден из первых у Галичині стає членом асоціації українських советських писателів (1940, «Спілка українських письменників»), выдтак печатає свої твори в советських так російськоязичних, як украиноязичних пресі – у журналах и новинках «Крестьянка», «Коммунист», «Литературная газета», «Вільна Україна» и других. Выдав у Києві книжку оповідань за тяжкой житя Лемків дома під Поляками и тѣж в еміграції – «За горами, за лісами» (1941). Почас німецькой окупації тяжко ся похворів, выдтак умер у Сяноку 29 августа 1945 рока.

Г. Гануляк був активным пропагандістом театрално-го умілства и аматерських кружків и вірив, же, як він

писав, «селські сцены – се розсадник рідной культуры и просвіты в гушаві народных мас»¹¹. И сам він написав скоро півдруга десятка творів про народну сцену – пес, жартів, монологів, куплетів. Помеже майліпші драматичні штуки Г. Гануляка изглядователі тримають єго песь «Хлопскій сынъ» и «Соперники». Се образчики реалістичного умілства, хотья подаде ся автор хылить у бік традиційной моралізаторсько-дідактичной драмы.

Соціално-бытову песу «Соперники» (1911) автор означив як «народну драму въ 5 актахъ съ спѣвами и танцями». Се історія за немилосердну людську долю и драматичні межилюдські односины. Дія перебігає в сучасному селі у Галичині. Автор реалістично провказує нам на сцені родину, у котрів панує нелагода. Єгоїзм и жадность за богатством духовно розъєднуват людей, отравляють їх житя.

Не мож повісти, же главного героя Гната Порайчука природа не обдарила. Є то здоровый и симпатичный молодой хлоп, непияк, робітний газда. До того, в руках Гната є ремесло – коваль усе собі може заробити на хліб. И до книжок він має діло – любить читати. Єдна біда – єго стара мати. Оксана – груба, невіжа особа патриархальных традицій – з призирством позерать на інтерес свого сына до просвіты. Зато вна (селська ворожка, што ся знає из нечистов силов!), не любить своего сына и тримле го за «выродну дитину»; зато вна спалила вітцівський тестамент на землю и жене сына из хыжы. Далшый діалог якнайліпше передає тиранство матери-невіжы:

ОКСАНА: А тобѣ кто боронить упитись, упійся и ты.

ГНАТЬ: Мамо, я сею дорогою не ходивъ, тай ходити не хочу.

ОКСАНА: Ге, ге, ге, який менѣ святець, а до матери до бѣйки стає.

ГНАТЬ: Богъ съ вами, та колижъ я стававъ съ вами до бѣйки.

ОКСАНА: Коли? Та ты бы въ каждой хвили мене зѣвъ. Лишь я ще не даюсь.

ГНАТЬ: Мамо – за що вы мене такъ ненавидите. Чому я такъ вамъ нелюбый? Га? Та лучше було менѣ житья не дати – було мене малою дитиною зб свѣта зглядити, якъ теперъ такъ маєте менѣ то житье затроувати.

ОКСАНА: Та кобъ була знала, що дитина такъ буде обходитися колись съ матерію, та булабъ занесла за лѣсы за горы, булабъ кинула въ бездонну пропасть, щобъ выродна дитина не видѣла бѣльше бѣлого свѣта.

ГНАТЬ: Може я и выродився – пѣдъ тымъ взглядомъ, що не хочу ити на манѣвцѣ, що хочу просвѣтити свѣй умъ и не жити въ невѣжествѣ. Но годѣ, мамо. За то вы повинни мене любити, вы повинни тѣшитись, що вашъ сынокъ горнеся до свѣтла, що хоче прозрѣти, вызволитись зъ того невѣжества, въ якѣмъ бродили наши поневолены батьки.

ОКСАНА: Адѣтъ, яйце хоче бути мудрѣйшимъ ѣд курки. Ён буде менѣ тутъ науки дававъ. Мовчи лучше...

ГНАТЬ: Вже буду мовчати. Не журѣтся. Не озвусь уже ни словомъ. (Хоче ити).

ОКСАНА: Щож ты задумавъ робити? Певно мене зъ хаты хочешь выгнати, га?

ГНАТЬ: Васъ – зъ хаты нѣ. Сидѣть собѣ здорови. Лишь оженюся, щобъ ѓтъ васъ помочи не потребовати, – щобъ мати спокѣй.

ОКСАНА: Оженишься съ тою жебрачкою Калиною? И дежь ты ю поведешь?

ГНАТЬ: Хиба хаты не маю?

ОКСАНА: То твоя хата?! Тутъ ю поведешь. Не дѣждешь того. Я тутъ газдыня. Сли оженишься, то держи собѣ жѣнку въ кузни, тамъ собѣ спи съ нею, бо, правду сказавши, тобѣ женитися не потрѣбно, бо самъ не маешь зъ чого жити.

ГНАТЬ: Маю, слава Богу, здорови руки, и маю хату, та и кусокъ поля.

ОКСАНА: А я тобѣ кажу, що я до хаты жадной невѣстки не пушу, бо я тутъ газдыня. Якъ мене не стане, тогды роби собѣ що хочешь.

Житя Гната и ѓго жоны Калины у єднѣв хыжы из матірю ся убернуло на безконечне мучеництво. Што лем мати не чинила против сына и невістки: раз хотіла отровити Калину, хотяй їй то ся не подарило; дале – рішила оддати свою землю сестрі Ксенії, хотяй роки тоту материну землю обробляв Гнат.

Ненависть матери до сына и невістки притягла у родину далшу біду, од котрої вна сама гыне. На зачатку пєсы ся означив паралелный конфлікт: селський паробок Михайло Свой не годен пережити, што Калина погордила ним и оддала ся за Гната. Чоловік мстивый, Михайло спалив їм кузню. Обы испаскудити свому «отвѣчному сопернику» Гнату (Калині тыж) далшой житя, він придумав ищи май гамішний план – женити ся на старів Оксані и посиловати ї переписати на себе їхнѣй поле. Але Оксана по вінчаню одказала ся переписовати на Михайла свѣй маєток, и того приближило трагічну розвязку. Почас звады Михайло соқыров смертелно поранив Оксану, а сам втік.

Але и на смертному ложі, коли над вмераючов Оксанов стоїть ушитка родина, вна не хоче полівити сынови Гнатови и оддати му свою землю – заповіла ї сестрі Ксенії. Ксенія (вна также стоїть при вмераючій Оксані), як дві капкы воды, схожа на свою сестру – груба и невіжа, жадна особа, котра лем чекать на смерть, обы забрати из хыж прижиткы сестры, але ани поховати ї на свѣй кост не хоче. Гнат, блага душа, нарубы, не позераючи на вічні звады у хыжы, свою матір хоче поховати по християнськы.

У родині Порайчуків Гнат, на правду, є «выроднов дитинов». Бо не хотів жити, як жили вітцѣве – у невіжости, бо тягнув ся до просвіты, бо за жону собі выбрав дівча по сердцю – бідну Калину, бо в ушиткому ся додержовав Божих заповідей. Автор показав свого главного героя чоловіком всемилостивым и многотерпезливым християном, што жие подля толстовського прінципа «непротивеня злу насилством». И тоты християнські цінноты, на чудный спосіб, спасли му житя и одвернули ищи єдної злодійство. Коли забивця Михайло ся вернув до хыжы, обы забити также Гната, він увидів го гет засмученым при гробі матери. И то вразило Михайла натілько, же не посмів забити Гната. Свою «ненависть и злобу» одтеперь Михайло хоче замінити «на

братну любовь». Він, як біблійный збойник на Голгофі, што прийняв смерть ведно из Ісусом Христом, увіровав у своє воскресіня: «любовь и покута моя чей змые ти слѣды крови, якими замарана моя душа». Так ся кончить тота людська драма.

Соціално-бытова пєса Г. Гануляка «Соперники» несе у собі много фолклорно-єтнографічных черт, видав, близького ѓму лемківсько-бойківського погранича, хотяй автор не акцентує увагу зрителя на етнічнім компоненті селського населеня. Драма у родині Порайчуків ся розвиває на ширшому фоні селського житя. Народні співанкы, селські обычаї, привычкы, ворожіня, бобоны суть туй важныма атрибутами простонародного быта. Обряд свадьбы ци вечір на Ивана Купала органічно вплєтені у сюжет театралной штукы. Єдным словом, пєса ищи лем чекає на свого істинного цінителя.

Важнов у творчости Г. Гануляка стала комедія в 1 актї «Хлопскій сынъ» (1910). Се пєса на остру соціалну тематику. Дія перебігає у галичскім повітовім варошику. Автор провказує на сцені представителів антагоністичных станів – бідных и богатых, варошське панство и селян, шляхту и хлопство. Ушиткых їх ведно на сцені звєла єдна урочиста подія. У тім тихім повітовім варошику у маєтку Барських має ся зачати свадьба Софії и Семена. Софія – дівка пана Барського, високого урядника у тім вароші. А Семен, хоть из селян, але молодой, інтелігентный, образованый чоловік и добра пара про Софію. Из контекста мож ся здогадати, же Семен скончив універзітет (у Львові?); тыж мож ся здогадати (из бесіды Семена из своѣв сестров Марійков, котра не розуміє значеня специфічного галичского слова «канапкы»), же родом вни не из Галичины; видав, из даякого лемківського села.

Докля гості молодой на свадьбі чекають на родину Семена и далші ѓго гості из села, вни проводятъ час у бесідах на темы свого «панства-шляхетства». Ідейным вдухновителѣм тутешной бывшой аристократії є Стефан Барський – стрыко молодой. Ретроград и невіжа, Стефан остро критикує демократичні зміны и гоносно одстоює право панства на высшость над простым народом («мы прецънь и шляхта якась, и грамоты у насъ есть»). Чоловік хотяй малообразованый, він извысока позерать на Семена, презирно тримле го за «великого демократа и хлопомана».

Учорашня шляхта почас діскусії ся розділила на дві групы. Бо суть и такі, хто уж признає Семена за свого и не против, обы ся из ним породичати. Молодой пан Стоцькый аргументує то так: «Семень есть чоловік... інтелігентный, образованый, отже то его пѣдноситъ уже до нашего панского стану». Родина Софії пристає на мысль, же Семен по свадьбѣ доста скоро ся спаношить, забуде за свою хлопську родину и буде ся ганьбити своего рода. Будучый шовгор Владимир заключає, же Семен «съ нами такъ спаношится, що самъ буде стыдатись хлопського сѣрака».

Кулінацієв пєсы стала мізансцена, коли (ищи перед вінчанѣм) ушиткі посідали ся гостити – панство собі свадьбує одділно у ідалні, а селськым гостям наклали на стіл на веранді. У сів сітуації доста скоро ся провказувуть характеры дієвых особ – Софії и пана

Барського, на єднім боці, и Семена и Семенового вітця Юрка, на другім. Сеся картина выкличе одпор жениха, котрый провжаже своє хлопське достоинство – не лем же не піде сидіти помежи панство, айбо ся одкаже од свадьбы из Софієв. Семен обстає частєв свого народа; він гордо тримле себе «хлопськимъ сыномъ». Краяны и Семен одходять из свадьбы.

Соціалный став героїв розділив їх на два антагоністичні лагры, межи котрыма не може быти порозуменя. Автор из симпатієв показав быванців (лемківського?) села – людей мудрых, честных и справедливых. Але й таких, котрі не лізуть до жеба за словом и знавуть постояти за правду. На другім боці, автор из сарказмом пописав образы варошських панів як особ гоносных и надвышєных:

Стефанъ: Но не кричѣтъ такъ, таже вы не въ лѣсѣ...

Захаръ: Правда, не въ лѣсѣ, но здаєся менѣ, гдєсь въ Африцѣ, межи дикими народами... Но не будемъ вамъ тутъ заважати, идемъ...

Стефанъ: Такъ идѣтъ, бо где вамъ пхатись до панства, где!

Юрко: ... До такого панства пхатись, съ якимъ мы ось тутъ мали щастье встрѣтитись, то не буде для насъ честію, ни славою. Но зближатись до правдивой интеллигенціи мы можемъ смѣло... Правда, у насъ руки не таки деликатни як ваши, но мозолисти, чорни, лица огорѣли, сукмана груба, проста, но пѣдъ такую сукманною крыєся благородне сердце, а чоловѣкъ, у котрого сердце благородне, душа идейна, значитъ далеко бѣльше, якъ тотъ, у котрого панске имя, пански гоноры, дипломы, а душа шубрава...

Стефанъ: (до Старицкого) Що говорити съ хлопомъ?

Захаръ: Правда? Нема що! Еще до того съ дурнымъ. Лишь то бѣда, що еслибъ не тотъ дурный хлопъ, то не було бы кому годовати розумных панѣв. (Смѣхъ. Паны ѡтходятъ).

Песа «Хлопскій сынъ» стала важнов демонстрацієв соціално зорьєнтованого реалістичного искусства у русинів-лемків. А вцілови творчості Григорія Гануляка засвідительствовала формованя у карпаторусинськїв літературі нового ідейно-умельцького напряма – реалізма.

Література

- ГАБОР В. (2003) *Українські часописи Ужгорода (1867–1944 рр.): Історико-бібліографічне дослідження*. Львів, 2003.
- Гануляк Григорій (1993) In: *Енциклопедія українознавства*. Т. 1. Львів, 1993, с. 354.
- Гануляк Григорій (1993) In: *Енциклопедія українознавства*. Т. 1: Перевидання в Україні. Київ, 1993, с. 354.
- ГОРБАЛЬ Б. (2010) Гануляк Григорій. In: *Енциклопедія історії та культури карпатських русинів / укладачі П. Р. Магочій, І. Поп; заг. редакція: П. Р. Магочій*. Ужгород, 2010, с. 113.
- HORBAL B. (2003) Hanulak Hryhorii. In: *Encyclopedia of Rusin History and Culture*. P.R. Magocsi and I.Pop editors. Toronto – Buffalo – London: University of Toronto Press, 2002, p. 155.
- ДОМБРОВСЬКА Єлизавета (2011) Українська художня поштова картка першої половини ХХ ст. (за матеріалами родинного фонду Заклинських у Львівській національній науковій бібліотеці України імені В. Стефаніка). In: *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаніка: Збірник наукових праць*. Львів, 2011, Вип. 1, с. 572-591.
- DUĆ-FAJFER H. (2001) *Literatura Łemkowska w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku / Polska akademia umiejętności; Prace Komisji wschodnioeuropejskiej*. Tom VII, Kraków, 2001, 418 s.
- КРАСОВСЬКИЙ І. (1982) Григорій Гануляк. In: *Жовтень*, 1982, № 10.
- КРАСОВСЬКИЙ І. (1988) Гануляк Григорій Григорович. In: *Українська літературна енциклопедія: В п'яти томах*. Т. 1. Київ, 1988, с. 388.
- КРАСОВСЬКИЙ І. (1972) Провідники літературної Лемківщини другої половини ХІХ – першої ХХ ст. In: *Український календар на 1973 р.* Варшава, [1972].
- КУСИЙ Л. (2010) Видавнича діяльність Григорія Гануляка у Львові (1910-

1939). In: *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаніка*. 2010, Вип. 1, с. 139-153.

KUSIJ L. (2007) Łemko Hryhorij Hanulak: działalność okresu lwowskiego (1907–1941). In: *Odkrywcy i budziciele Łemkowszczyzny. Materiały z konferencji*. Sanok: Oficyna Wydawnicza Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Grzegorza z Sanoka w Sanoku, 2007, s. 14-21.

САВЧУК М. Гумористично-сатирична періодика. In: *Енциклопедія сучасної України*. http://esu.com.ua/search_articles.php?id=24713 (23. 10. 2018).

ФРАНКО І. (1907) Літературна мова і діалекти. In: *Літературно-науковий вісник*. Т. 37, Книга 2, 1907, с. 229.

Позначкы

1 Веце за сєсь епізод творчості Г. Гагуляка позерай публікації: МИКИТАСЬ В. *З ночі пробивалися...* Ужгород: Карпати, 1977, с. 127-132; ГАБОР В. *Українські часописи Ужгорода (1867–1944 рр.): Історико-бібліографічне дослідження*. Львів, 2003, с. 267-268.

2 КРАСОВСЬКИЙ І. Провідники літературної Лемківщини другої половини ХІХ – першої ХХ ст. In: *Український календар на 1973 р.* Варшава, с. 203-205; КРАСОВСЬКИЙ І. Григорій Гануляк. In: *Жовтень*, 1982, № 10.

3 МИКИТАСЬ В. Григорій Гануляк. In: МИКИТАСЬ В. *З ночі пробивалися...* Ужгород: Карпати, 1977, с. 127-132.

4 DUĆ-FAJFER H. *Literatura Łemkowska w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku*. Polska akademia umiejętności; Prace Komisji wschodnioeuropejskiej. Tom VII, Kraków, 2001, s. 342, 370.

5 Туй вжакеме лем на главні неточности. Изглядателька О. Дуц-Файфер пише, же своє приватне видавательство («Русалка») автор заклав у році 1921. Фактично, Г. Гануляк удержовав видавательський бізнес у роках 1910–1939. Кєдь май конкретно, иде за два періоди – «австрійський» (1910–1918) и «польський» (1918–1939). (Оба два разы книжный бізнес Г. Гануляка исперла война – у 1914 и 1939 роках). Сідлом редакції видавательства была будова у Львові на вулиці Руська 3, а дале – Куркова 10 (днесь Лисенка 10). Печатав книжну продукцію у типографії Ставропільського інститута. У ранній період (из 1910 рока) видаватель тиражовав свою продукцію під стріхов Ставропільського інститута (під управов М. Рефця) и значив і формулацієв «Накладомъ Гр. Гануляка». Не мав своїх фінансів, зато у році 1910 узяв кредит. И зачав выдавати книжки и, главно, масово печатати умельцькі поштові карткы – як «*Выдавицтво артистичныхъ картик Гр. Гануляка*» ци (из року 1913) як «*Артистичне издавицтво «Русалка»*, ци просто – «Русалка». Почас войны Г. Гануляк ся лишив книжного бізнеса и выдавал лем умельцькі поштові карткы. У своуму письмі до Б. Заклинського (1917 р.) він выяснив, чом не робить книжки, а лем карткы – бо ся находить на фронті, выдты керує видавательством и выдтак на книжки не має час. У 1917–1918 роках на продукції видавательства было зазначеной: «Гр. Гануляк, Львів». Видав, назву «Русалка» почас войны Г. Гануляк не хосновав. По войні од року 1918 поштові карткы назад значив формулацієв «*Выдавицтво Гр. Гануляка*», а из 1921 року, одколи зачав робити также книжну продукцію, значив і як «*Выдавицтво «Русалка»*». Межи тым, ищи у році 1921 (годно быти, же и скорі) Г. Гануляк выдавал серію «Народна бібліотека» під стріхов Ставропільського інститута (під управов Ю. Сидорака), вказувучи, намісто видавательських реквізитів, лем юридичний адрес выдавця (ул. Куркова 10). У сєсь час єго компанков была даяка Марія Гр. Гануляк (годно быти, же єго дівка), котра свою книжну продукцію значила формулацієв «*Накладомъ Марію Гануляка*». «Русалка» екзистовала до 1939 року.

Изглядателька О. Дуц-Файфер твердить, же серію «Театральна бібліотека» (фактично «Театральна бібліотека» В-ва «Русалка») Г. Гануляк зачав выдавати перед Первов світовов войнов, а по войні продовжив сєсю серію. Межи тым, до войны видавательська серія «Театральна бібліотека» ци «Бібліотека театральна» (1898–1914) выходила у Коломній коштом и в печатні Михайла Білоуса. И акурат до видавательства М. Білоуса Г. Гануляк (під криптонімом Г. Г. Г.) загнав свою пєсу «Панъ писаръ: штука въ трехъ актахъ» (1910, «Бібліотека театральна», № 15). Але свою видавательську серію «Театральна бібліотека» Г. Гануляк заклав лем по войні – у 1921 році.

6 ФРАНКО І. Літературна мова і діалекти. In: *Літературно-науковий вісник*, Т. 37, Книга 2, 1907, с. 229.

7 САВЧУК М. Гумористично-сатирична періодика. In: *Енциклопедія сучасної України*. http://esu.com.ua/search_articles.php?id=24713 (23.10.2018).

8 Сєсь вопрос требеє додаточного изгладованя. У 1922 р. Г. Гануляк у своїєв серії «Народна бібліотека» (чис. 8/10) выпустил подобне выдана, де подав свої творы, а тьж С. Калинця, П. Річицького, М. Цепенды и др. *Позерай:* «Страшопуд» або торбина сміху (Львів: Вид-во Гр. Гануляка, 1922, 48 с.).

9 Веце за діяльність видавательства «Русалка» почас Первой світової войны позерай: ДОМБРОВСЬКА Є. (2011). Українська художня поштова картка першої половини ХХ ст. (за матеріалами родинного фонду Заклинських у Львівській національній науковій бібліотеці України імені В. Стефаніка). In: *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаніка: Збірник наукових праць*. Львів, 2011, Вип. 1, с. 572-591.

10 Веце інформації за Г. Гануляка позерай: КУСИЙ Л. Видавнича діяльність Григорія Гануляка у Львові (1910–1939). In: *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаніка*. 2010, Вип. 1, с. 139-153; KUSIJ L. Łemko Hryhorij Hanulak: działalność okresu lwowskiego (1907–1941). In: *Odkrywcy i budziciele Łemkowszczyzny. Materiały z konferencji*. Sanok: Oficyna Wydawnicza Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Grzegorza z Sanoka w Sanoku, 2007, s. 14-21.

11 *Новий ілюстрований каталог видавицтва «Русалка»*. Львів: Русалка, 1924, с. 5.

(Публікуєме в ориґіналі – підкарпатськїм варіанті русиньського языка.)

Автор русинських учебників

Янко Гриб ся народив в рольницькій родині 4-го септембра 1934 році в бывшій селі Правівці (од 60-ых років 20. стороча як інтегрална часть села Репеїв) окрес Меджілабірці.

• Педагог і публіциста Ян Гриб є автором векшыны пореволючных учебників русиньского языка і літературы про основны школы. Фотка: А. З.

Їго отець Янко як 18-рочный тісно перед Першов світовов войнов одышов за роботов до угольных шахт до Америки. По 12-ёх роках ся вернув домів і за талярї купив землю, де збудовав новий дім, закритый бляхов. Як 30-рочный ся оженив з 20-рочнов Аннов Джуловов, з котров мав четверо дітей.

Кедь мав Янко Гриб шість років, умерла му тогды 37-рочна мати. Але і так настало щастя в нещастю. Отцёва сестра-вдовица по загынувшій на фронті у Першій світовій войні мужови, выхова-ла штири напівсироты як влатна матір.

Янко Гриб, народжений меджі трёма сестрами зачав ходити до народной школы в Репеєви іші за словацького штату. Школу выходив у школьскім році 1945/1946, наслідно гражданку скончив в Ольці в шк. році 1949/50. По абсолвованю української педагогічної школы про навчання учителів народных школ в Пряшові (1955) і скончіню

военской службы в Марианьских Лазнях в Чехах выштудовав на Педагогічнім інштитуті в Пряшові комбінацію український язык – словацький язык. Штудії скончив в році 1964.

Наслідно учітелёвав на основных школах у Великій Полянї, Убли, Ольці (директоровав і учів), Гаваю, Меджілабірцях. За свою позицію ку „Пражскій яри“ і як опортуніста був Окресным народным выбором – одбором школства і културы в Гуменнім на 14 і пів школьского рока із школьских служб пропущеный і заділений до мануальной сферы, меджі робітників.

Лемже ніжна революція в 1989 році принесла політичны зміны, які му уможнили вернути ся на учительску путь, доконця учіти на старім місті – в ОШ в Ольці аж до своєї пензії у 1994 році.

Навязуючі на высшеуведжену приязну сітуацію, Янко Гриб поставив перед собов высшій ціль – вытворити першы русиньскы учебники про основны школы з навчанём новонародженого учебного предмету – русиньскій язык і култура про русиньскы діти, в системі словацького школства.

За свій 21-рочный пензійный час, в сполупраці з Русиньсков обродов і ОЗ Русин і Народны новинки став ся так автором і співавтором сліду-ючіх учебників і робочіх зошитів: **Букварь про русиньскы діти** (Пряшів: Русиньска оброда на Словеньску, 1994, 88. с., на фотці справа), **Русиньскій язык про 2. а 3. класы ОШ** (Русиньска оброда, 1999, 89 с.), **Робочій зошит з русиньского языка про 2. а 3. класы основной школы** під назвов **Путованя за сонічком** (Русиньска оброда, 1999, 32 с.), **Русиньскій язык про 4. класу основной школы з навчанём русиньского языка** (Русиньска оброда, 2000, 72 с.), **Робочій зошит з русиньского языка про 4. класу основной школы** (Русиньска оброда, 2000, 48 с.), **Русиньскій язык про 5. класу основной школы** (Русиньска оброда, 2001, 128 с.), **Робочій зошит з русиньского языка про 5. класу основной школы з навчанём русиньского языка** (Русиньска оброда, 2001, 64 с.), **Русиньскій язык про 6. класу основной школы з навчанём русиньского языка** (Русиньска оброда, 2002, 144 с.), **Робочій зошит з русиньского языка про 6. класу основ-**

ной школы з навчанём русиньского языка (Русиньска оброда, 2002, 60 с.), *Русиньскый язык про 7. класу основной школы з навчанём русиньского языка* (Русиньска оброда, 2003, 120 с.), *Русиньскый язык про 8. класу з навчанём русиньского языка* (Пряшів: Русин і Народны новинкы), 2004, 128 с.), *Русиньскый язык про 9. класу основной школы з навчанём русиньского языка* (Русин і Народны новинкы, 2005, 128 с.) (позн. ред.: і ряду далшых).

За написаня высшеуведженого множества учебників про русиньскы діти обидвох ступнів основных школ, був їх автор – Янко Гриб у септембрі 2007-го року в Кракові на 3. Міджінароднім конгресі русиньского языка оцінений Премієв св. Кіріла і Мефодія за розвой русиньского языка.

Окрем высшеспомянутого, Янко Гриб був так само автором ряду статей, фейтонів, актуалных матеріалів з народностно-культурного жывота Русинів выходной Словакії, якы найчастіше публикував в *Народных новинках* і в часописі *Русин*, а статі педагогічного характеру ай в словацькых „*Učitel'ských novinách*.“ Найвеце му на сердцю лежала наймолодша генерація Русинів. Систематічно слідовав навчаня русиньского языка в окремых школах, брав участь з дітми на літературно-декламаторьскых конкурзах Духновічів Пряшів, сам прикладав руку к розвою русиньского школства і культури і русиньского руху вообще. Хоць бы ніч інше не зробив, лем выдав высшеспоминаны учебники про русиньскых школярів, до русиньской культури ся записав як особность, яка меджі першыма ся взяла за діло препотребне і найхосенніше – за вытворіня педагогічного фундаменту, на яким мож ставляти

просторну і якостну будову, яка бы мала послужыти як школярям, так учітелям.

Здрой: 100 визнамных Русинів очами сучасників II. часть, Пряшів: Світовий конгрес Русинів, 2019, ISBN 978-80-89441-01-3, 124 с.

• Першы Букварь про русиньскы діти (Пряшів: Русиньска оброда, 1994) і єдночасно першы учебник в новодобій історії Русинів на Словакії, автором котрого є Ян Гриб.

ПгДр. Марія МАЛЬЦОВСКА

АКТИВНИЙ ПОТОМОК СЛАВНЫХ БЕСКИДІВ

(До 90-роча од дня народжіня Мгр. Гавриїла Бескида)

Родина Бескидовых (Михал, Грігорій, Николай, Антоній і ціла плеяда інших) уж од половини 19. стороча і до половини 20. стороча внесли цінный вклад до русиньской історії, літературы і політики. Мгр. Гавриїл Бескид, по професії учітель російского языка, належить ку людём, якы по ніжній революції, кедь ся формовав на повну силу русиньскый рух на Словакії, ся окреме активно проявляв на русиньскім полю.

Народив ся 28. септебра 1929 року в Кошіцях у родині Евгенія Бескида і Марты, родженой Холошняёвой. Ціле своє дітинство пережив в русиньскім селі Легнава, Старолюбовняньского окресу, яке гранічить з Лемками у Польщі, де ёго отець був грекокатолицькым священником 35 ро-

ків. Там выходив основну школу. Ёго учітелями были Варфоломій (єден з директорів Українського національного театру в Пряшові, днесь Театру Александра Духновіча) і Клара Баволяровы. Скончів Штатну російску гімназію у Пряшові і Высоку школу педагогічну в Братіславі. Учів на

основных школах у Легнаві і в малім Липнику, на сереніх школах у Пряшові: Середній педагогічній школі Клементя Готтвалда, на Двананадцятьрічній середній школі, на Середній промисловій школі електротехнічній і Середній промисловій школі стройницькій, скады і одышов до пензії (у 1991 році). По ніжній революції ся активно запоїв до русиньского руху, наперед у звязи з Руськым домом, пізніше як бадатель і розшырєватель бескидіаны і карпатської русиньской літературы вцілім.

– Наперед было треба постарати ся о навернутя Руського дому Русинам, якый був незаконно поштатненный в 1965 році. На то было треба обновити членську базу як Руського клубу, так і Общества А. Духновича при Руськім домі в Пряшові, – говорить Мгр. Гавриіл Бескид. – Ку тій роботі мене притяг Іван Бобак, як бывший учительський колега, і Др. Андрій Дрібняк. І так дішло ку протирічам, ку гляданю архівных матеріалів. Ай кедь не было іщі Дому, културно-освітня работа Руського клубу ішла все в інших заряджєнях. Довга была путь, покы вшытко стало на міру і Руський дом у 2002 році ся навернув тым, кому патрить – Русинам.

Дале був єм сі того свідомый, же моім посланєм, написаным внутрішнім законом, є спрístupнити Русинам цінне духовне богатство моїх предків.

Задача то не была і не є нияк легка, бо я ани не думав, же ся буду колись тов проблематиков професіонално занимати. Много архівных матеріалів было пороздаваных або проданых, наприклад, лем 10 міхів новинок, які выходили за першой републіки, одвіз з Легнавы од мого отця Євгенія Бескида доц. Др. Василь Гривна. Купив даякы і Михал Дубай, і доц. Др. Андрій Шлепецькый. В Кошіцях зась отців брат Александер Бескид передав рукописный матеріал із сценарями про 12 фільмів, які зробив мій стрыко Др. Николай Бескид до Прагы Др. Іванови Кремпови, як і дакотры книжкы. По смерти мого стрыка Александра снажив єм ся дати докопы зостаток рукописных матеріалів по небогім стрыкови Николаєви Бескидови. Вшыток тот матеріал, як і бадательський, котрый єм роздобыв тяжков путєв по архівах в Празі, Будапешті, Берегові, собі високо ціню і храню, як зорницю ока. На тоты матеріалы часто ся операм у своїх статях. Великым помічником в зачаткох моєй бадательской работы была книжка Павла Роберта Магочія „Формування національної самосвідомости: Підкарпатська Русь (1848 – 1948)“, выдана в Ужгороді в 1994 році, де в богатій бібліографії єм нашов велике множество істочників о Бескидах. Листуючі творы Олены Рудловчак, мене дуже заінтересовала єй работа „Духнович, твори III.“, де так істо під алфавітным указова телєм єм нашов шырокий діапазон матеріалів о творчости аж мого прадіда Михала, котрый діяв іщі в зачатках другой половины 19. стороча. Ясно, же тоты факты мене дуже іншпировали на озмысліня творчости цілого ряду людей з родины Бескидовых. Єм гордый на то, же были великым приносом до нашой карпаторусиньской історії, літературы, але і языка.

А як были можности реалізації снаг в споминаній бескидіані і в карпаторусиньській літературі? Тадь сам Г. Бескид, як твердить, до того часу ся тов проблематиков не занимав.

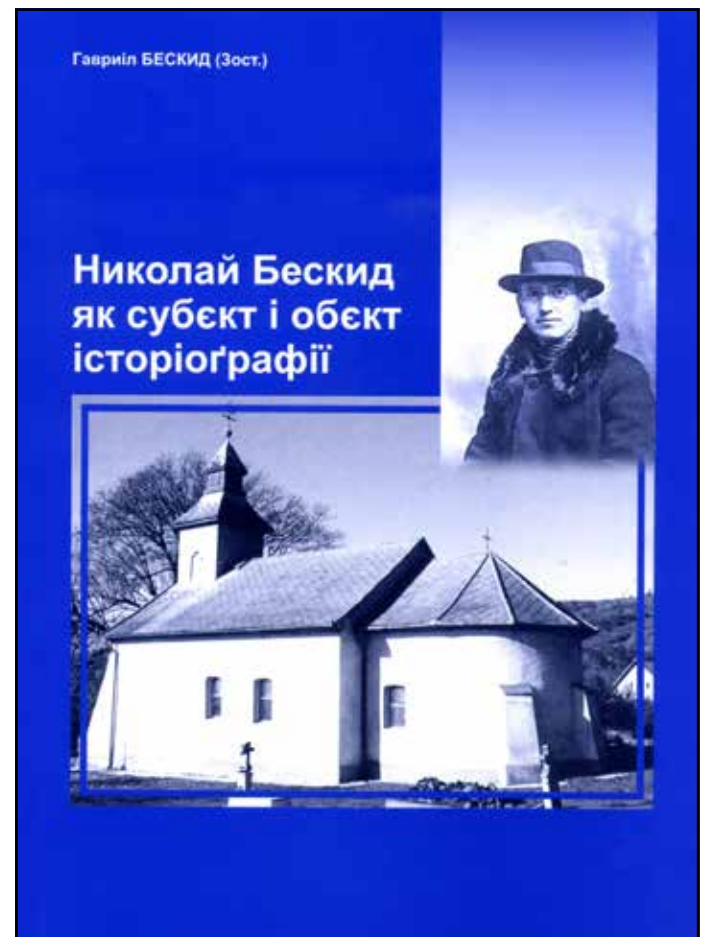
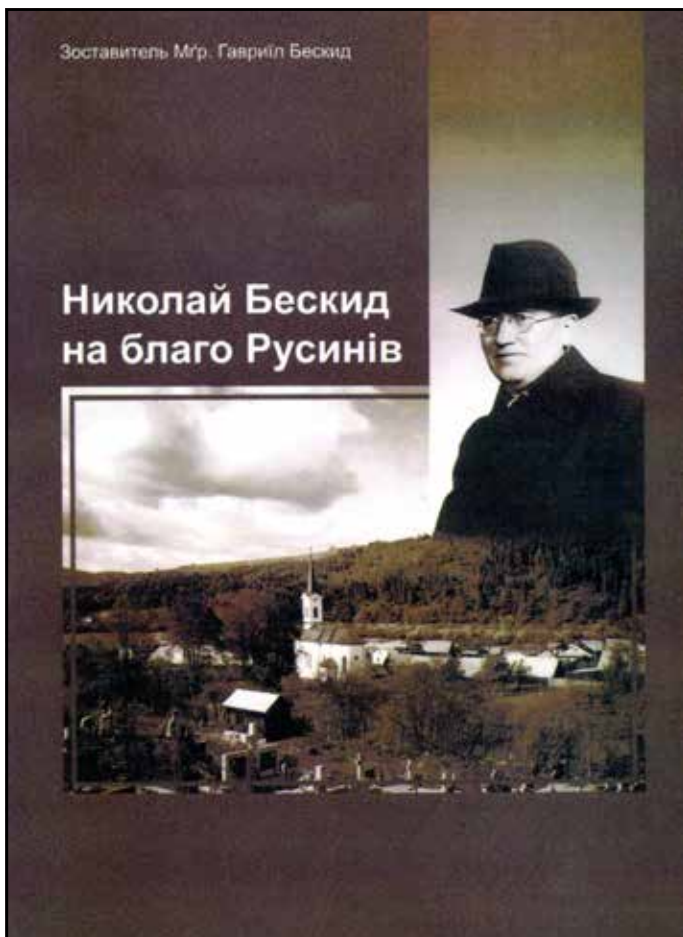
– Зачаткы работы в даній области по ніжній революції были про мене дость тяжкы, бо єм учів на Середній промисловій школі стройницькій у Пряшові, а окрем того, довгы роки єм ся сам старав о свою немічну маму, яка пострадала при автогаварії. Дорога до писаня не была легка. Роль зограла єдна нагода, кедь єм з доц. Андрієм Шлепецькым навщівив у 1991 році редакцію Народных новинок. А. Шлепецькый написав статью о Николаєви Бескидови, а не мав фотографію, а я тоту фотографію мого стрыка приніс. Із статі ня заінтересовали такы рядкы: „Їго великий матеріал нашой історії бы ся змістив до пятєх книг. Я пересвідченый, же меджі нашым молодым по-

колінём ся найде чоловік, котрый спрауе наслідство того великого історіка і літературознавця..." З того часу я зачав сполупрацовати з новозникнутов редакціёв, за што єм ей барз вдячний, як і редакторці і писательці Марії Мальцовській, яка ня притягла ід сполупраці. Мусив єм ся доучити з карпаторусиньскої історії і літературы, бо як бывший русіста був єм орьентованный на російську і тогдышню советську літературу. Я ся доднесь все лем учу, а хотів бы-м повісти, же лем тоты русісты можуть быти хосенны про Русинів, котры проглублять свої знаня і з проблематікы карпатських Русинів. Вышла серія статей в рубріці „З письменной літературы Русинів“ – од латиньскої doby аж по розпад Австро-Угорціны. Од зачатку в Народных новинках і в часописі Русин обявили ся публікації, тематічно заміряны на проблематіку нашой історії, літературы, о особностях, о котрых ся мало знало меджі русиньсков громадов, а самсобов єм ся снажив спрístupнити ай творы Др. Николая Бескида, котры были дотеперь мало знамы, а были выданы будь в часі Австро-Угорціны або в меджівойновім часі в журналах і календарёх, або книжно.

Од року 2000 выходить хосенна публікація **Русиньскый народный календарь**, якых до 2004-го року вышло пять. Гавриіл Бескид був еден із плодних сполупрацовників тых важных публі-

кацій. Находиме ёго статі на розлічны актуалны темы, присвячены главным історічным датам окремых років. Ту ся мож дочітати о Грекокаатолицькій руській гімназії, о Грекокаатолицькій руській учительській семінарії, о культурных обществах Русинів од другой половины 19. стороча, о визначных особностях Руського клубу і Общества А. Духновіча в Пряшові. Многы статі Мгр. Гавриіла Бескида ся обявили і в заграничных русиньских выданнях: *Бесіда*, *Вседержавный русиньскый вістник*, *Podkarpatská Rus* і інде. Находиме ёго мено в *Encyclopedia of Rusyn History and Culture* меджі 24 сполупрацовниками, яку выдали професор Павел Роберт Магочій і професор Іван Поп в 2003 році в Торонті в Канаді. Сам є зоставителём своєї першой книжки, а то **Николай Бескид на благо Русинів**, (позн. ред.: але і другой – **Николай Бескид як субект і обект історіографії**.) Перша вышла в 2005 в Ужгороді а друга в 2009 році у Пряшові.

Активіты Г. Бескида ся не ограничують лем на публікачну роботу. У 2002 році був ініціатором научного семінара – **120 років од народжіння Николая Бескида**, як і окрыта памятной таблы історікови в Легнаві і в Болдокеваралі в Мадярьску, організовав бісіды з писателём Підкарпатя Василём Сочком-Боржавином, семінар на тему **80 років Общества А. Духновіча** в Пряшові і ряд

інших активіт. Г. Бескид выступав на визначных русиньских форумах, як делегат Світових конгресів Русинів у Будапешті, Ужгороді, Пряшові, Криніці, Сігеті, на научных семінарах в Мадярьску, в Ужгороді і інде. На сердцю му лежав проблем занедбаних гробів наших культурных великанів, таких як: Юлій Ставровський-Попрадов, Михал Бескид, Іреней Ханат, Корнелій Добрянський в Чертіжнім, які требало обновити, як і реалізувати памятку хыжу спомянутым людём, і писателёви Василёви Зозулякови.

Таких благородных діл на конті Г. Бескида бы ся

нашло і веце, наприклад, меджінародный семінарку **105 рочніці од народжіння Юлія Ставровско-Попрадова**, реалізація проектів Русиньского культурно-освітнёго общества Александра Духновича в Пряшові і цілый ряд інших хосенных діл на благо Русинів.

Здрой: 100 визнамных Русинів очами сучасника, I. часть, зоставителька ПгДр. Марія Мальцовска, Пряшів: Світовый конгрес Русинів, 2007, ISBN 978-80-88769-79-8, с. 7-10,

Фотка: А. З.

100-роча знамого витварного умелця Словакії – Ореста Дубая

Орест Дубай (Orest Dubay) нар. ся 15. августя 1919 у Великій Полянї, у втогыдшній Чехословакії, теперь теріторія Словакії, умер 2. октобра 2005 у Братіславі на Словакії. Быв графіком, маляром і високошкольским учителём.

По закончіню гімназіальных штудій у Пряшові (1930 – 1936) і Мукачові (1936 – 1939) О. Дубай учів ся в одділїню витварного уменя у Высокій технічній школі в Братіславі (1939 – 1943). Зістав у Братіславі, де ілюстровав новинки, вступив до групи умелців Голлар і Алеш. О. Дубай розвинув свій неповторный графічний штїл, ёго облюбеным жанром были рельефы малого розміру на дереві, кераміці і камені. Меджі ёго ком-

позівціями треба спомянути цікл графічных работ „In memoriam Tokajik“ (1949), присвяченый русиньскому селу на выходній Словакії, знищеному фашистіцькыма войсками у 1944 р. Почас 1960-ых років О. Дубай робив у штїлі оп-арту. Быв повірений зробити дакілько декоративных скульптурных работ про інтерьеры верейных будов на Словакії, у яких він выужывать метал, скло і промысловы матеріалы. Меджі найзнамішы ёго работы належить серія пятёх гобелінів. Тота работа прикрашать принимальну салу замку в Братіславі (1983). Зачінаючі од 1949 р. О. Дубай учить на Высокій школі витварных умень в Братіславі (доцент, 1962; професор, 1967), быв ей ректором (1968 – 1971). Быв му уділений тітут Заслуженый умелець Чехословакії (1969), Народный умелець Чехословакії (1977), став честным членом академії у Флоренції (1964) і Римі (1972).

Література:

Іван Мацінський, „65 років Ореста Дубая та сонячний світ його графічної творчості“, *Науковий збірник Музею української куьтури в Свиднику*, XII (Братислава – Пряшів, 1985), с. 347-409; Ладислав Пушкаш, „Камерна графіка Ореста Дубая в 1945 – 1985 роках“, тамже, XXII (2001), с. 358-371.

Іван ПОП, здрой: „Енциклопедія історії та культури карпатських русинів“ зоставителів П. Р. Магочія і І. Попа, (Ужгород: „Видавництво В. Падяка“, 2010, на с. 198-1999), переклад: А. З.

Мгр. Міхал ПАВЛІЧ, ПгД., Пряшівська універзіта в Пряшові, Центер языків і култур народностных меншын, Інштїтут русиньского языка і култури

Вышла пята тогорочна книжка АРК в СР – З нами Бог

Сучасну русиньску літературу на Словакії в переважній мірі творить поезія. Русиньскы авторы собі язык віршів волять і зато, бо русиньска література ся находить в періоді третєго народного возроджїня, про котре є типічна орьєнтація на поезію, народну словесность і теми, што виходять з каждоденного жывота.

Мгр. Петро МЕДВІДЬ, ЛЕМ.фм

Першорепубліковы штудентьскы общества в діаспорі

Будьяк бы сьме не смотрили на меджівойновый період і втогдышню Чехословацьку републику, в котрій Русины были державотворным народом, по зрахованю вшыткых плусів і мінусів треба обектївно повїсти, же про русиньске возроджїня то были добры часы.

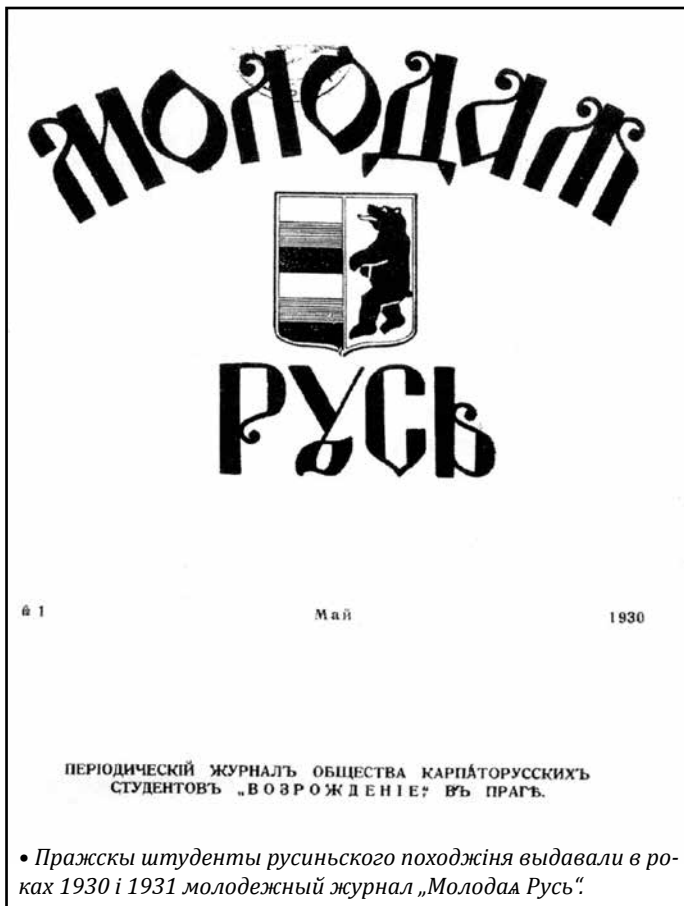
Правда, Прага ся втогды намагала економічно і културно підняти русиньскы регіоны, но найглавніше было, же Русины годны были наповно розвивати свій народностный жывот, свою културу. О тім, же ся Русинам дарило в тых ділах, свідчіть і множество културно-освітніх організацій, котры втогды выникали, зродили ся сільскы театры, читалні, новинки,

Мілан Гай є русиньским автором, котрый по зміні сполоченьско-політичных условий по році 1989 зачав писати і публікувати в русиньскім языку. Ёго стихи духовной і релігійной поезії были опублікованы в літературній прилозі *Поздравліня Русинів* у русиньских Народных новинках, *Грекокатолицькїм русиньскім календарю* ці в хрїстіаньских часописах *Артос* і *Благовїстник*. Є автором двох зборників поезій – *Молитва Русина* (2012) і *Моїм родакам* (2017). У зборнику *Молитва Русина* автор потвердив значїня і важность віросповіданя як єдного з пілірів народной ідентїчности Русинів.

Найновшый зборник поезії *З нами Бог* є зложеный із стихів духовной і набоженьской поезії. Автор у стихах передає теми як значїня визнаня віры к Богу, свідомость, согрїшіня і покаяння ся, смертелность тіла і несмертелность души і под. Тексты ся снажать тыж дати одповідь на тяжко зодповідателный вопрос – што буде по смерти чоловіка. Неїстоту і страх з незнамого але можеме перемочі посередництвом певной, незломной віры. Бог є ідеалом, котрый своєв ласков докаже обняти цілый світ, ёго ласку може приїмати каждый єден чоловік.

Стихи зборника *З нами Бог* сповнюють виховну і моралну функцію літературы. Гаєвы тексты обертають читателєву позорность на дії і думкы, приводять го к оцінєваню дотеперїшнєго жывота. Самособов, найвысшым прїнципом в авторовых стихах зїстає Бог, котрому ся по смерти будеме зодповідати. Але лірічний субект Гаєвых текстів тыж підкреслює то, же не сьме безпомічны, за каждым грїхом є наше рішіня а є лем на нас, яким способом ся ку нєму поставиме – ці го будеме повтोरяти, або го щїро обануєме і попрубуєме жыти інакше.

а в непослїднім шорі были основаны молодежны штудетьскы організації – што сігналізовало, же Русины мають свою будучность. Тоты были основаны нелем „дома“, на терїторії заселеній Русинами, але і в діаспорах, меджі штудентами, котры пришли штудувати до главного міста Прагы, або до Братїславы. **Їх смутный конєць пришов у 1949-ім році, но до-**

тогда то были живы гнізда будущей русиньской интелігенції.

Возрождїня

Як перша організація виникло у 1920-ім році **Общество карпаторусскихъ студентовъ «Возрожденіе»**. Засновали того общество штуденты Універзиты Карловой у Празі. Переважна часть тых штудентів походила із території Підкарпатської Руси.

Задачов організації было, жебы штуденты, котры штудовали далеко од своїх родных сел, мали свое місце, де бы ся могли стрічати. Організація мала властный интернат, котрый мав назву **Карпаторусское студенческое общежитие**, котрый був знамый меджі Чехами як „*rusínska kolej*“. Общество мало і далшый ціль – популарізувати тісне споїня меджі Чехами, Словаками і Русинами, а таксамо і пропагвати меджі Русинами приналежность до російского народа, кедже основателі были проросійской народностной орьентації. З тым цілём організація на зачатку 1920-ых років зробила серію лекцій на Універзиті Карловій із карпатознательства, котру читав русинознатель-русофіл **Дмитрій Вергун**. Общество засновало балалайковый орхестер і хор, котрый вів почас многих років **Николай Кожин**. Пражскы штуденты, окрем того, выдавали в роках 1930 аж 1931 часопис **Молодаа Русь**, і в роках 1933 і 1936 выдали і літературну антологію **Альманахъ Возрожденцевъ**.

За roky ествованя того общества было ёго членами коло 700 особ, з них коло 200 жыло в русиньскім

интернаті. Из найактивніших діятелів той організації мож спомянути **Штефана Анталовского, Алексея Фариніча, Василя Лендела, Івана Шлепецького і Івана Мациньского**.

Почас німецькой окупації Прагы, котра ся зачала в марцу 1939-го року, было общество заказане і ёго интернат був конфішкovaný. Но того не погребло возрожденців. По 2. світовій войні обновили свое діятельство і зачали доконця выдавати часопис **Костёр**, котрый выходив в роках 1946 аж 1947.

Недостаток штудентів із Підкарпатської Руси, котра была анектована Советським союзом, але і намагы нового комуністичного режиму в Чехословакїї, жебы мати під своєв котролєв єдину, вседержавну організацію, запрічінили, же **Общество карпаторусскихъ студентовъ «Возрожденіе»** у 1949-ім році ся споїло з Чехословацьким союзом молодежи і пропало.

Добрянський

Дакус пізніше як в Празі, засновали свою організацію і русиньскы штуденты в Братіславі. **Общество карпаторусскихъ студентовъ «Добрянскій»** виникло у 1932-ім році і было засноване Русинами, котры походили з Пряшівской области і штудовали на Універзиті Коменського.

Окрем соціальных задач, общество мало таксамо за ціль пересвідчовати своїх членів, же суть приналежны до російского народа. Ку концу свого ествованя засновали ансамбель гры на балалайці, спонзорували серію лекцій, переважно з руськоязычной літературы, выдавали літературны і культурологічны журналы **Студенческой журнал** (1942-ый рік) і **Ярь** (1943-ий рік), котрого редактором був **Михаїл Зарічняк**.

По Другій світовій войні, дякуючі новій політичній ситуації, общество дістало нову назву – **Общество русских и украинских студентов «Добрянскій»** і ёго председом ся став **Омелян Ставровскій**. Но по перебранию влады комуністами ани того общество далше не пережыло і счезло злучінём із Союзом чехословацькой молодежи.

Самособов, єднако як в припаді Чехословацькой републикы, і при штудентських обществах в Празі і Братіславі, бы сьме могли раховати плюсы і мінусы. То, же не были веджены чисто русиньским напрямом, є може шкода. Но треба то брати в контексті втогдышней ситуації. Тадь нелем меджі штудентами, але і меджі цілов інтелектуалнов елітов было ділїня на прорусиньских, проросійских, проукраїнских ітд. На другім боці, із тых обществ вышли люде, котры ся в далшых роках стали визначными особностями нашого народа.

Бодай бы і днесь выникали молодежны організації, нелем єдна, **бодай бы то были гнізда, із котрых вылетятъ новы русиньскы соколы**.

Здрой: Народны новинкы Інфо Русин, р. XVI, ч. 9 / 2019, с. 10.

90 років од заложіння першої філії будучого Лемко-Союзу в США і Канаді

Лемко-Союз в США і Канаді (Lemko Association of the USA and Canada) – найвекша сполоченсько-культурна організація імігрантів Лемків і їх потомків у Северній Америці. Перша філія той організація была створена у 1929 році у м. Вінніпег (канадська провінція Манітоба) а перший конгрес союзу ся одбыв у 1931 р. у м. Клівленд, штат Огає (США).

У 1935 р. канадскы філії скликали властный конгрес і выбрали центральный комітет общества, знамого як Лемко-Союз Канады. В часі найвекшого розвитку і впливу (1945) організація мала 5 тисяч членів у 100 філіях (88 – у США і 12 – в Канаді). Першым председом был **Теодор Кохан** (1929 – 1931); меджі іншыма діятелями, што стояли на челі організації, были: **Михал Баволяк** (1931 – 1933), **Іван (Джон) Головач** (1939 – 1944), **Іван (Джон) Адамяк** (1944 – 1948, 1959 – 1961, 1971 – 1981, 1983 – 1989), **Вільям Варголяк** (1948 – 1956 і **Александр Геренчак** (1989 – ?).

Од 1939 до 1999 р. главный центр был у м. Ёнкерс, передмісті Нью-Йорку, де організація брала до пронайму канцеларії од Карпаторусиньского америцького центра. Лемко-Союз в США і Канаді тыж котролював діятельство народного дому „Лемко-голл“ у Клівленді, штат Огає, а тыж вів клубы в містах Ансонія і Бріджпорт, штат Коннетікат. Офіціалныма органами были новинкы, котры ся выдавали в лемко-русиньскім розговорнім языку і часточно англійськым языком: „Лемко“ (1929 – 1939) і „Карпатьяска Русь = Carpatho-Rus“ (1939 – ?). Організація выдавала в основнім по англійськы дакілько часописів і новинок про молодеж (місячникы), котры ествовали не

довго („Lemko-Journal“, 1933; „Lemko-Youth“, 1936 – 1939; „Lemko Youth Journal“, 1960 – 1964; „Carpatho-Russian American“, 1968 – 1969; „Karpаты“, 1978 – 1979), а тыж каждорочны календарі (1926 – 1971, 1984, 1987 – 1991), серію із 27 короткыма песами (Лемківска театрална бібліотека), дакілько публіцістичных работ і популярно-історичных нарисів.

По 1934 р. під впливом **Дмитра Выслоцького** і **Сімона Пижа** Лемко-Союз в США і Канаді надобыв прокоммуністичну орьентацію. Він підпоровав план пересеління Лемків із карпатьяской отчизны і Северной Америки до СССР як способ вирішіння їх народностных і соціально-економічных проблемів, прияв антифашистичну платформу і допоміг створіню карпаторусиньской секції у Меджінароднім робітничім общество. Почас 2. світової войны Лемко-Союз в США і Канаді был найважнішов організації лівой орьентації меджі імігрантами-Славянами в США і наберав значну фінанчну поміч про Советський союз. Тоты фінанчны дары у великій мірі были заслугов карпаторусиньского радіопрограму (1943 – 1947) під веджінем **Миколы Цисляка**, што вів радіовысыланя про Нью-Йорк і штат Нью-Джерзі. На концю 2. світової войны організація підпоровала пересеління Лемків до СССР і за-

• Члены торонтьской філії Лемко-Союзу із 1933 року.

ложыла у 1946 р. Лемківський союз помочи.

На концы 1960-х років редакторы новінок „Карпатска Русь“ **Штефан Кічура** і **Теодор Докля** зачали крiтiзова-ти комуністiчну орьентацiю Лемко-Союзу в США і Канадi, влады комуністiчного Польска і Словакiї за політiку народностной асiмiлацiї Лемкiв, українізацiю Русинiв Пряшiвской области і советське вторгнутя до Чехословакiї. Але у 1970-ых роках ся огаізацiя збавила тых ревізiонiстiв і вернула ся до підпоры комунiзму, што тырвало аж до паду послiднiего соцiалістiчного штату в Европi в 1989 р. В тiм часi чiсло членiв Лемко-Союзу в США і Канадi ся зменшыло на прыблiжно 400 особ.

В послiднiх роках ся огаізацiя снажила утримати під веджiнiм **Александра Геренчака**. Народностна орьентацiя в Лемко-Союзi у США і Канадi ся николи не одли-

шовала: одшмаруючi україньску позицiю. Час од часу підпорвали погляд на Лемкiв як часть окремого карпаторусиньского народа, але найчастiше iх поважовали за конарик єдиного „русько-російского“ народа, што спо-ёвав у собi вшыткых виходных Славян.

Лiтература: *Памятна книжка 10-лiття Лемко-Союзу в США і Канадi* (Юнкерс, Н. Г., 1939); *50th Anniversary Almanac of Lemko Association of USA and Canada* Yonkers, N. Y., 1979).

Здрой: „Енциклопедiя iсторiї та культури карпатських русинiв“ зоставителiв П. Р. Марочiя і І. Попа, (Ужгород: „Видавництво В. Падыка“, 2010, с. 408-409), переклад: А. З.

Іван ПОП, Хеб, Чеська республіка

160 років од народжіння Євменія Сабова

Євменій Сабов (Євменій Сабовъ, Eumén Szábo, псевдонім: Е. Ивановъ) народив ся 1. 10. 1859 року у Вербяжі, у втогышнiм Угорськiм кралiвствi, тепер територія Украiны, вмер у Виноградовi (Севлюш) у втогышнiй Чедословакiї, тепер територія Украiны. Він був священником, педагогом і культурный дiятелiм русиньской орьентацiї.

Є. Сабов походив з русиньской родины, знамой своiма патрiотiчними традицiями: ёго стрыко був знамый педагог Кiрiл Сабов, хрестный отець – iсторiк Иван Дулiшковiч. Є. Сабов ходив до гiмназiй в Ужгородi, Пряшова і Левочi (1870 – 1877), потiм скончив Ужгородську грекокатолицьку багословску семiнарiю (1877 – 1881). По высвячiнню на гракокатолицького священника (1885) служыв почас короткого часу в парафiї с. Арданово, дале був призначений учiтелiм русиньского („руського“) языка (1887 – 1898) в Ужгородськiй гiмназiї.

Є. Сабов був єдным з главных членiв Общества Василя Великого і єдным з огаізаторiв видавательства „Унiо“. Написав дакiлька учебникiв, котры ся стрiтили з великов популярностiв, в тiм часi знаму граматiку *„Русская грамматика и читанка къ изучению литературного языка угро-русскихъ“* (1890) і хрестоматiю *„Хрестоматiя церковно-славянскихъ и угро-русскихъ литературныхъ памятниковъ: съ прибавленiемъ русскыхъ народныхъ сказокъ на полдлинныхъ неръчiяхъ“* (1893). Остатня работа почас довгих рокiв была єдиным здроём навчаня карпаторуской лiтературы. Про змадарiзоване грекокатолицьке духовенство Є. Сабов выдав у мадарьскiм языку учебник церьковнославянського языка *„Egyháztárszón nyelven“* (1894). Од 1898 р. аж до своiей смерти служыв священником грекокатолицькой парафiї м. Севлюш (днесь Виноградiв), а од 1917 р. був архiдiяконом Угочаньского комiтату.

Є. Сабов був єдным iз першых культурных дiятелiв, який вызывав до окремого культурного розвитку Русинiв, незалежного як од росiйской, так і україньской кул-

туры. Тоту iдею він розробив у роботi *„Очеркъ литературной дiятельности и образования угро-русскихъ“* (1893). В часi чехословацькой влады по Першiй свiтовiй войнi Є. Сабов выступав проти поужыванню росiйского цi украиньского языка у культурнiм жывотi Русинiв, выступаючi за „традiчний карпаторусиньский язык“, який, подля ёго слов поужывали вшыткы писателi – „од Духновiча до Попрадова“. То не був цiлком сформований лiтературный язык, був то фактiчно підкарпатський варіант росiйского языка. Почас острых бесiд меджi русофiлами і украiнофiлами під меном Є. Сабова была опублiкована граматика росiйского лiтературного языка *„Грамматика русского языка для среднихъ заведений Подкарпатской Руси“* (1924), скutoчным автором якої був Александр Григорьев, учiтель з Мукачова, росiйский політiчний емигрант. Під псевдонiмом Е. Ивановъ Є. Сабов опублiковав у 1922 – 1927 роках много статей о русиньских темах у мiстных новинках. Він написав тьж спомин на ранны десятильiтя свого жывота (*„Воспоминания“*, 1922 – 1926), а тьж общу iсторiю русиньской лiтературы (*„Очеркъ литературной дiятельности и образования карпатороссовъ“*, 1925).

Є. Сабов зограв активну роль в дiятельствi Общества А. Духновiча, був ёго честным преседом (1923 – 1934). Подля нёго тота огаізацiя мала бы мiсце „ні для москвофiльства, ні, тим бiльше, для украинства“ і же саме мено ей давать признак русиньскости. Невтралне тверджiня Є. Сабова выкликало обуриня ултрарадікальных екстремiстiв iз украiнофiльского табора, што напали на жывог науковця в юну 1930 р.

РУСИН Одборный і лiтературный часопис выдавать Академія русиньской культуры в СР (6х гоцьне, náklad 1100 ks, IČO: 17079748). Предплатне 12 евр. Адреса редакцiї: Академія русиньской культуры в СР, Duchnovičovo nám. 1, 081 48 Prešov, SR. Телефон: 0917 171 912. Шефредактор: Мгр. Александер Зогуляк, языковий редактор: ПгДр. Кветослава Копорова, ПгД., редактор: Мгр. Мiхал Павлiч, ПгД. Регiстрацнi числа: ISSN 1339-5483, EV 328/08, MÍČ 49 589. Адреса на iнтернетi: www.rusynacademy.sk, e-mail: rusyn@stonline.sk. Выдане 14. октобра 2019 р.

Realizované z finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín

• По обгяёбі дїзертачной работы Русиньскїй язык на Словакії по році 1989 (28. мая 2019): нова філософїї докторка Мгр. З. Цїтрякова, ПгД. (четверта зліва), дале зліва: членове одборовой комісії докторського програму Славїстіка – русиньскїй язык і література доц. ПгДр. Л. Гузі, ПгД., і ПгДр. С. Конечні, к. н., ведуча дїзертачной работы доц. ПгДр. А. Плішкова, ПгД., членка одборовой комісії проф. ПгДр. Ю. Дудашова, др. н., опоненты доц. ПгДр. В. Ябур, к. н., і проф. Др. М. Капраль, к. н., членка одборовой комісії доц. ПгДр. А. Петрикова, ПгД., і опонент проф. ПгДр. О. Сїпко, ПгД.

Фотка: М. Павліч

• Учаснічка Studium Carpatho-Ruthenorum 2019 із
Україны облєкла ся до прекрасного оригінального
русиньського народнього крою із Тихого Потюка.
Найго тог момент собі надовго запам'ятать.

Фото М. Мравец

